

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 26 Volume: 6 Issue: 26

Bahar 2013 Spring 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

OSMANLI MEN'-İ MÜSKİRÂT CEMİYETİ VE MEN'-İ MÜSKİRÂT KÂNUNU
OTTOMAN PROHIBITION OF ALCOHOLIC BEVERAGES SOCIETY AND THE
PROHIBITION ACT OF ALCOHOLIC BEVERAGES

Cem DOĞAN*

*"İçelim bâdesini şems-i velâyet demine,
Çekelim nâle-i gülbangını vahdet demine"¹*

Öz

Hakkında pek fazla bilgi sahibi olmadığımız Osmanlı Men'-i Müskirât Cemiyeti, Osmanlı topraklarında alkollü içeceklerin üretim, tüketim, satış ve ithalini tamamen ortadan kaldırmak amacıyla kuruldu. Men'-i Müskirât Kânunu ise ilk olarak Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey tarafından bir kânun tasarısı olarak Birinci Meclis'e sunuldu ve uzunca bir süre tartışıldı. 14 Eylül 1920 tarihinde kabul edilen ve yaklaşık dört yıl boyunca yürürlükte kalan bu kânunla, muhafazakâr kesimin de Milli Mücadeleye aktif katılımının sağlanmasının amaçlandığı iddia olunmuştur. Öte yandan, Men'-i Müskirât Kânunu'nun kabulünden kısa süre önce Amerika'da yürürlüğe konulan benzer bir yasanın da Men'-i Müskirât Kânunu'nun gündeme gelmesinde etkili olduğu iddiası mevcuttur. Bu yazı kapsamında, alkol ve bağımlılık yapıcı maddelere ilişkin kuramsal ve tarihsel bir giriş yapıldıktan sonra Osmanlı Men'-i Müskirât Cemiyeti ve Men'-i Müskirât Kânunu'nun hangi saiklerle ortaya çıktığı araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alkol, Bağımlılık, Osmanlı Men'-i Müskirât Cemiyeti, Men'-i Müskirât Kanunu.

Abstract

Ottoman Prohibition of Alcoholic Beverages Society, which is not much known by us, was found to clear the production, consumption, selling and importation of alcoholic beverages away in the Ottoman lands. As for the Prohibition Act of Alcoholic Beverages, it was firstly presented by Deputy of Trabzon Ali Şükrü Bey to the First Assembly as a draft act and debated a long time of period. It was alleged that the purpose of this act, which approved in 14 September 1920 and in force for nearly four years, was to get an active participation to the National Struggle of the conservative wing, as well. At the same time, there is an allegation about being debated the Prohibition Act of Alcoholic Beverages is related to the accepted act of the prohibition of alcoholic beverages in the USA recently. Within the scope of this article, firstly a theoretichal and historical framework will be drawn, then the emergence of Ottoman Prohibition of Alcoholic Beverages Society and Prohibition Act of Alcoholic Beverages shall be studied with regard to their incentives.

Keywords: Alcohol, Addiction, Ottoman Prohibition of Alcoholic Beverages Society, Prohibition Act of Alcoholic Beverages.

* Arş. Gör., Ardahan Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi.

¹Süleyman Celaleddin (1305). *Sâkinâme*. İstanbul, Karabet ve Kasbar Matbaası, s. 5.

Giriş

Alkolizm kelimesi genel olarak iki anlamda kullanılır. Dar anlamıyla alkolizm, bir kişinin organizmasının alkol tarafından mütemadiyen uyuşturulması anlamına gelmektedir. Geniş anlamıyla ise alkolizm, nitelik gözetmeksizin bir toplumda alkol kullanımının hangi koşullar altında yaygınlaştığına ilişkin soruya işaret etmek için kullanılmaktadır (Sullivan, 1906: 1). Her iki anlamıyla düşünüldüğünde, alkol kullanımı ya belli başlı toplumsal sorunlarla ya da kişisel manada zevk ve neşe elde etmekle veya depresif hallerle ilişkilendirilmektedir. Ayrıca rol model alınan herhangi bir kimsenin ya da kimselerin varlığı ve toplumun kültürel yapısı da alkol kullanımında etkili olmaktadır.² Bununla beraber, alkol tarih boyunca çeşitli kutlamalarda ve festivallerde, dîni ritüellerde, toplantılarda, gündelik hayatta yaratacağı sıkıntılar göz ardı edilmek suretiyle kullanılmıştır. Gerçekten de alkol ve benzeri zararlı maddelerin tüketimi, tarih bakımından oldukça eskilere dayanmaktadır.

Alkollü içecekler, bazı arkaik toplumlarda acıyı geçici olarak dindirmek amacıyla bir tür ilaç olarak da kullanılmıştır. Burada alkolün zevk ve neşe verici yanından çok, onun tıbbî anlamda kullanıldığı görülür. Öte yandan modern araştırmalar göstermektedir ki, alkolün her türlü, alan kişinin vücut sistemi bakımından anlık ve geçici bir sağlık hissi yaratsa da aslında bunun sağlıkla hiçbir ilgisi yoktur. Tam da aksine, alınan alkollü maddenin yarattığı tesirin kaybolması, kişide hastalığın daha da ilerlemesine ve depresyona neden olmaktadır (Fobes, 1895: 4). Bu bakımdan alkol, her ne amaçla, ister neşelenmek ister sağlık için kullanılсын, insan vücudundaki birçok sisteme zarar veren ve bağımlılığa varan psikolojik sorunlar yaratan bir maddedir.

Alkollü içeceklere ilişkin bir başka iddia da, bu türden içeceklerin maskülen gücü artırdığıyla ilgilidir. Alkolün maskülen gücü artırdığına ve insana cesaret verdiğine ilişkin inanç birçok toplumda yaygındır. Gerçekteyse bu azami pratiklikle ilgili bir sorudur. Zira deneyler göstermektedir ki, alkol maskülen işler için gereken kapasiteyi artırmamakta, bilakis onu açıkça azaltmaktadır. Şüphesiz alkol alan erkeğin kendi zihninde genel kaniya yönelik böyle bir algı oluşacaktır. Ancak gerçekte alkol yalnızca kişinin muhakemesini bulandırmaktadır (Williams, 1909: 5). Alkol, insana “kudreti” değil “kudret hissini” vermektedir. Bir erkek, alkolün etkisindeyken daha hızlı ve verimli çalıştığını düşünse de, gerçek bunun tam aksine işaret etmektedir.³

Aşağıda evvela alkollü içeceklerin kullanımına ilişkin kısa bir kuramsal ve tarihsel çerçeve çizecek, daha sonra da genel olarak Türk toplumlarında görülen alkol alışkanlıklarına kısaca değineceğiz. Osmanlı toplumunda alkollü içecek kültürü üzerinde de kısaca durduktan sonra, asıl konumuz olan Osmanlı Men’-i Müskirât Cemiyeti ve Men’-i Müskirât Kanunu örneklerini inceleyecek; bu Cemiyet’in ve Kânun’un, dönemin tarihsel, toplumsal ve mental yapısı bakımından önemini ortaya koymaya çalışacağız. Buradaki amacımız, bir yandan bir İslâm toplumu olan ve gündelik hayattaki pratiklerini çoğunlukla şer’i hükümler çerçevesinde düzenleyen Osmanlı toplumunda içkinin yerine ilişkin bazı belirlemeler gerçekleştirmekle birlikte, adı geçen Cemiyet’in ve Kânun’un yapısını çözümlenmek; bu konuda öne sürülen iddiaları irdeleyerek daha net sonuçlar elde etmek olacaktır.

1. İlahî Dinlere Göre Alkollü İçeceklerin Durumu

²Atabek, kişiyi alkollü içeceklerin tüketimine ve alkolik olma tehlikesine iten nedenlerin başlıcalarını şöylece sıralamaktadır: 1) Ailesinde (özellikle ana ve baba) alkolik olanlar, 2) Yıkılmış ya da dağılmış ailelerden gelenler, 3) Kültürel yoksunluk çeken ailelerden gelenler, 4) Ruhsal-cinsel gelişme dönemlerini başarılı bir biçimde geçirmeden ergenlik ve delikanlılık dönemine girenler, 5) Önemli ve sürekli ruhsal sorun ve hastalığı olanlar, 6) Değişik toplumsal zorlama (*social stress*) altında kalan ve bu duruma uyum sağlayamayanlar, 7) Alkole karşı dayanıklılık direnci fazla olanlar. Erdal Atabek (1983). *Alkol ve İnsan* (2. Baskı). İstanbul, Kelebek Yayınları, s. 143.

³Alkolün maskülen hissi ve savaşıllığı artırdığı iddiasına ilişkin ön kabul bir dönem çok yaygındı. Örneğin 1763 yılında bir İngiliz askerî doktoru, psikolojik çöküntü neticesinde görülen hastalıklardan korunmak için şarap ya da alkollü bazı içeceklerin kullanılması gerektiğini belirtiyordu. Bu sebeple, bir süre zarfında çarpışmalardan önce askerlere alkollü içecekler verildi. Bkz. Fernand Braudel (1985). *Civilization and Capitalism 15th - 18th Century The Structures of Everyday Life The Limits of The Possible* (vol: 1). London, William Collins&Sons CO. Ltd., s. 244.

Aşırı bağımlılıklarını bir kenara bırakacak olursak, yeryüzünün ilk sakinlerinin alışkanlıkları oldukça basitti. Bu anlamda münferit bazı örneklere Eski Ahit'te rastlamak mümkündür. Ancak bu örnekler, dinî metinler olmaları ve temelde ahlakî bir amaç gütmeleri bakımından daha çok insanî zaafı vurgulamakta ve insanların ahlakî bozukluklarına göndermeler yapmaktadırlar. Bu noktadan bakıldığında Nuh ve Lût peygamberlerin kıssalarının, bizim için dini metinlerde geçen en eski numunelerden oldukları görülür (Grindrod, 1840: 20).

Örneğin, Eski Ahit'in Tekvin (*Genesis*) kısmının dokuzuncu bölümünde yer alan 20. ve 21. Bablar, Nuh peygamberin şarap içtiğini ve sarhoş olup uyuduğunu söylemektedir: "20. Ve Nuh bir çiftçi oldu ve bir üzüm bağı yetiştirdi, 21. Ve şarap yüzünden sarhoş oldu ve çadırında örtüldü" (The Holy Bible, 1832: 10). İncil'de de İsa peygamberin çarmıha gerilmeden önce tilmizleriyle yediği son akşam yemeğini anlatan ilahiler vardır. Yemekte İsa peygamber, ekmeği ve şarabı kutsayarak tilmizleriyle paylaşır ve ekmeğin için "bu benim bedenim", şarap içinse "bu da birçok günahın affı için dökülen kanım" demektedir. Bu seremoni, özellikle erken dönem Hıristiyan cemaatlerince sıkı sıkıya takip edilmiş ve İsa'nın söyledikleri, kelimesi kelimesine uygulanmıştır. Böylece literal anlamda düşünüldüğünde, ekmeğin onun vücudu ve şarap da onun kanı oluyor ve ona inanan kişi kutsal İsa ile bunları tüketmek sûretiyle birleşmiş oluyordu (Thorndike, 1917: 101).

İslâm dinine gelince, Müslümanlar için alkollü her türlü içeceğin Mâide Sûresi'nin 90. ve 91. ayetlerinde açıkça haram kılındığını görüyoruz:

"90. Ey iman edenler! İçki, kumar, putlar, kısmet çekilen zarlar, hep şeytan işi murdar şeylerdir; onun için siz onlardan kaçınınız ki yakayı kurtarınız!"

91. Şeytan, içki ve kumarla sırf aranızda düşmanlık çıkarmayı ve sizi Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan alıkoymayı ister. Artık bunlardan vazgeçtiniz değil mi?" (YAZIR, 2009: 124).

Yukarıdaki ifadelerle Müslümanlar, alkollü içeceklerle birlikte şans oyunları, putlar ve kumar konusunda da uyarılıyor; bunlar Müslümanlara kesinlikle yasak ediliyordu. Ancak bu yasaklamada tedricî usulün benimsendiği görülmektedir. Çünkü insanlar önceden kazandıkları alışkanlıklarından kolay kolay vazgeçemezler. Hele alkollü içkiler gibi, kullanıma âdeta kendine esir eden maddelerden vazgeçmek diğer alışkanlıklardan vazgeçmekten daha da zordur. Bu konuda tedricen gelen âyetlerle içkinin menfilikleri anlatılmış, en nihayetinde de alkollü içecekler kesinlikle harâm edilmiştir (Özyazıcı, 2005: 12). Genelde alkollü içkilerin ve özeldense Araplar tarafından uzun süredir bilinen, üretilen, ticareti yapılan ve tüketilen şarabın harâm kılınmasına ilişkin ilk ayet ise Nahl Sûresi'nin 67. ayetidir. Daha sonra ise Nisâ Sûresi'nin 43. ve Mâide Sûresi'nin, yukarıda aktardığımız 90. ve 91. ayetleri; ayrıca Bakara Suresi'nin de 219. ayetiyle içkinin Müslümanlar için harâm kılındığını görüyoruz:

"219. Sana içki ve kumarı soruyorlar. De ki: 'Bu ikisinde büyük bir günah, bir de insanlara bazı yararlar vardır; fakat günahları yararlarından daha büyüktür! Yine sana soruyorlar; neyi infak edecekler? De ki: 'Sizi sıkımsayın!' Allah size ayetlerini böyle beyan ediyor ki, düşünesiniz" (YAZIR, 2009: 35).

Bu ayet de, açıkça görüldüğü gibi bir yandan Müslümanların sabah, öğlen ya da akşam olsun günün tüm vakitlerinde şarap içmelerine yönelik yasağa işaret ederken, diğer yandan da Müslümanların kendi aralarında yürüttükleri şarap ticaretini harâm kılıyordu (Bedri, 1996: 47). Hz. Peygamber'den sonra birçok din adamı, Kur'an hükümleri çerçevesinde alkollü içeceklerin yasaklanmasına yönelik beyanatta bulunmuştur. Bazı yazar ve düşünürler ise olaya daha farklı bir bakış açısından yaklaşmış ve "şayet Allah herhangi bir şeyi yaratmışsa, onda illa ki insanlık için bir fayda vardır ve o halde içkinin de faydaları olmalıdır" şeklinde beyanat vermişlerdir (Luke, 1994: 51). Fakat her ne kadar vücutsal bakımdan belirli bir ölçüde yararlı olsa da, bu konuyla ilgili Kur'an'da yer alan hükümler sarih ve katidir. Gerçekten de, Allah alkollü içecekleri harâm kılmıştır çünkü onlarda vücut, nefis, mal, aile, cemiyet ve din açısından yararlarından çok daha fazla zarar vardır (Tâvile, 1985: 77). Bu bağlamda, yukarıda andığımız yönde beyanat verenler, Kur'an'da yer alan sarih ifadelerle ters düşmekte herhangi bir sakınca görmemişlerdir. Ayrıca Kur'an'ın getirdiği hükümlerden başka, çeşitli kanallar

aracılığıyla Hz. Peygamber'den nakledilen ve içkiyi kesinlikle yasaklayan birçok hadîse de rastlamak mümkündür. Bu hadislerin içinde en çok bilineni "Her müskir hamırdır ve her hamır da haramdır" (Ebû'd-Dünya, 1992: 23) şeklindeki hadistir. Bir başka hadiste de, "Her kim dünyada şarap içen ve ona devam ederek ölürse, âhiret şaraplarından içmeyecektir" (Feyyummî, 1994: 173) buyrulmaktadır. Bundan başka, alkollü içeceklerin zararlarını vurgulayan birtakım kişisel anılar da bize ulaşmıştır. Örneğin Hz. Ali, Hz. Hamza bin Abdülmuttalib ile ilgili aktardığı anekdotta Hamza'nın bir meyhanede içtiğini, şarkıcı bir kadının Hamza'ya iki tane şişman dişi deveyi öldürmesini söylediğini aktarır. Bunun üzerine sarhoş bir halde bulunan Hamza, kılıcını alır ve iki dişi devenin hörgüçlerini kesip böğürlerini açarak ciğerlerinden bir parça alır. Bunu gören Hz. Ali, Hz. Muhammed'in yanına giderek durumu ona bildirir. Hz. Muhammed, yanında Zeyd bin Hârise olduğu halde Hz. Hamza'nın yanına gelir, onunla sert bir biçimde konuşur ve yanından gider. Bu olay, alkollü içeceklerin yasaklanmasından önce vuku bulmuştur (Buharî, 1996: 518).

Osmanlı'nın yetiştirdiği din adamları tarafından da müskirât hakkında birçok eleştirel yazı kaleme alındığını görüyoruz. Örneğin meseleyi Hanefî mezhebi çerçevesinde değerlendiren Musa Cârullah, bu konuda şöyle söylemekteydi:

"Müskirâtın her biri bilâ-tefâvüt, Kur'ân-ı Kerim'in nusûsile, elbette bilâ-tefâvüt harâmdır. Üzüm gibi, hurma gibi, incir gibi semârdan olsa da; buğday gibi, arpa gibi hubûbâtından olsa da; bal gibi süt gibi mâ'iatdan olsa da; senet-i kat'iyye beyânile her biri hamırdır, Kur'ân-ı Kerim nusûsile her biri elbette bilâ-tefâvuk harâmdır" (Carullah, 1927: 8).

İskilipli Atf Efendi de, *Dîn-i İslâm'da Men'-i Müskirât* adlı eserinde alkollü içeceklerle, bilhassa da şarap ve rakıyla alakalı olarak şunları belirtiyordu:

"Zamanımızda üzüm şirasından î'mâl olunub da şarâb, şanpanya, (ve yeni)⁴ mastika, konyak, rom nâmı virilen içkiler nusûs-ı kat'iyye-i Kur'âniyye ile ayn ve zâtından için harâm kılınmış olan hamr mefhûmunda dâhildir. Binâenaleyh katreleri, zerreleri haramdır. Fadalât-ı hamırdan veyâ üzüm şirasından istiktâr suretile yapılub da arki (raki) nâmı virilen içkinin dahi çoğu, azı, katresi, zerresi haramdır" (Âtîf, 1340: 6).

Öte yandan, yukarıdaki değerlendirmeler hususiyle alkol içeren meşrubata dairdir. Zira aşağıda da belirteceğimiz üzere, Hz. Peygamber bile serinlemek için suya kuru üzüm ya da kuru hurma koydurmakta; ilk iki gün alkolsüz olan bu içeceği tüketmekteydi. Ancak üçüncü gün, geçen zaman içerisinde kendiliğinden mayalanan bu içecek alkollü hale geldiğinden bunu içmez, dökerdi. Bu anlamda, alkol içermeyen, şerbet diyebileceğimiz içecekler elbette İslâm toplumlarında tüketilmiştir ve halen de tüketilmektedir. Ancak bunlar insanda esrime hali yaratmayan içecek türleridir. Bir İslâm toplumu olarak Osmanlı'da ve günümüz Türk toplumunda da bilhassa mevlitlerde bu türden içeceklerin çokça dağıtıldığı gözlemlenebilir.

Konuya, sadece dinî bakımdan yaklaşmayıp, sağlık bakımından ele alan yazarlara da rastlamak mümkündür. Buna ilişkin bir örnek, Vanizâde Halid'in kaleme almış olduğu *Müskirât* adlı yazısıdır. Yazısında Vanizâde alkollü içkilerin insan vücudunda yarattığı olumsuz etkilere değinmekte; ayrıca alkollü içkilere su katılmak suretiyle ve belirli miktarlarda alınması kaydıyla vücuda yararları olduğu iddiasına yönelik eleştiriler getirmektedir:

"Bazı kimseler esnâ-yı taâmda yevmiyye elli altmış dirhem mikdâr-ı şarâbı iki misli su katub içilmesi mi'denin kuvvetini tezyid ve hazmını teshîl ider za'mmıyla vücûda fâ'idesi olduğunu kıyâs iderler. Bu sözü işiden kimseler ber-vech-i muharrer devâma başladıklarında ve hele evvelide hazma muâvenetini his iderler ise de mi'de reffe reffe buna ülfet ile tabiat-ı sâniye hükmünü alub dâ'imâ hazmın teshili için şarâbın iânesine muhtâc ve giderek artırmağa mecbûr olurlar. İşte bu hâlin imtidâdî sâlifü'z-zikr sarhoşların hâl ve hâmet-i iştimâli derecesine varır" (Halid, 1309: 13).

Esasen mayalanma yoluyla elde edilen alkollü içecekler uzun zamandır bilinmesine ve tüketilmesine rağmen damıtma yoluyla saf alkolün elde edilmesi, Arapların imbiği icat etmelerinden sonrasına rastlar. Buna karşın, Hz. Muhammed'in, kendisine peygamberlik

⁴Bu ifade metne el yazısıyla sonradan eklenmiş.

gelmezden evvel de alkollü içeceklerden tüketmediği, bunu sarhoşluk verdiği ve insanî davranışları saptırdığı sebebiyle ahlakî bakımdan hoş karşılamadığı bilinmektedir. Diğer taraftan, İslâm'ın gelişinden sonra, Kur'ân-ı Kerîm'in alkollü içecekleri üç bakımdan men ettiğini görmekteyiz. Evvela sarhoşken namaz kılmak men edilmiş; sonra günah ve zararlarının, yararlarına nispeten çok daha fazla olduğu bildirilmiş; nihayet içki murdar bir şey olarak değerlendirilerek, selamete ve kurtuluşa ondan sakınmakla erişilebileceği belirtilmiş; böylece her tür alkollü içecek nehiy edilmiştir (Hakkı, 1333: 3). Bu nehye yani yasağa uymayanlar içinse bazı cezalar öngörülmüştür. Hür bir kişiye, alkollü içeceklerden tüketmesi halinde seksen kırbaç ya da sopa vurulurken; bir köleye de kırk kırbaç ya da sopa cezası getirilmiştir. Bu cezalar, zina cezası için öngörülen kurallar ve kısıtlamalarla aynı koşullar altında uygulanacaktı. Ayrıca içki içenin cezayı gerçek anlamıyla hissedebilmesi için çıplak olması gerekiyordu (Siddiqi, 1981: 127).

2. Konuya İlişkin Mitolojik ve Tarihsel Çerçeve

Alkol, dünyanın bağımlılık yapan en eski maddesi olarak nitelendirilebilir. Yüzyıllardır, birçok kültürde çeşitli fermentasyon yöntemleriyle elde edilen çok sayıda alkollü içecek üretilmiş, tüketilmiş ve hem bölgesel hem de bölgeler arası ticareti yapılmıştır. İkel dönemlerde bile alkolün ya da zevk verici benzer maddelerin izlerine rastlanmıştır. Tahminlere göre, alkollü içkilerin icadı tarımın ortaya çıkışıyla aynı zamanlara rastlamaktadır. Bilhassa ataerkil bir yapıya sahip olan ikel tarım toplumlarında, insanların hayatları ister istemez çoğunlukla evlerinde ya da evlerinin çok yakınındaki arazilerde geçmekteydi. Ancak koşulları iyileştirmek, monotonluktan kurtulmak ya da kaynakları genişletmek adına her ne icat edildiyse, fakir insanın evinde sadece belirli bir ya da iki kişinin işine yaramaktaydı. Böyle bir evde aslında merkez konumda bulunması gereken kadın, çoğunlukla en kısıtlı hayatı yaşayan ve en çok çalışan kimse konumunda bulunuyordu (Potter, 1905: 21). Bu durum, erkeklerin lüzumundan fazla boş vakte sahip olmalarına yol açıyordu. Bu da onlarda boş vakitlerini neşeyle geçirmek fikrini doğurmuş olmalıdır. Böylelikle, toplumsal yapının da müsaadesiyle kadim ve ataerkil toplumlarda içki ve tütün gibi alışkanlıklar, daha sıklıkla erkeklerde görülmüştür.

Öte yandan, şarap ve bazı benzer alkollü içecekler muhtemelen yoğun ziraî üretimden daha önceki bir zaman diliminde, vahşi üzümlerden ya da bazı meyvelerden elde edilen ham içki biçiminde de üretilmekte ve tüketilmekteydiler (Chafetz ve Demone, 1962: 62-63). Örneğin Afrika'daki arkaik kabilelerde Hindistan cevizinden fermente edilerek üretilen bazı alkollü içecek türlerine rastlanabilir (Samuelson, 1880: 5). Şüphesiz bu türden örnekleri dünyanın değişik bölgelerinde yaşamış farklı kültürleri inceleyerek artırmak mümkün. Bu anlamda başka bir örnek de Çin'den verilebilir. Çin kaynaklarına göre, alkol damıtma işlemleri Çin'de milattan önce onuncu yüzyılda keşfedilmiştir. Milattan önce 1116 yılına ait bir Çin imparatorluk fermanı, şarap damıtmanın bu tarihlerde uzun zamandır bilindiğini belirtmektedir (Hobson, 1919: 22). Bu bilgiyi doğrular nitelikteki bir başka belge, milattan önce 2207 yılında *Yu* ya da *Ta Yu*'nun hükümdarlığı altındaki Çin'den verilebilir. Ülkede bir çiftçinin pirinçten şarap elde etmesi ve bu şarabın tüketiminin toplumda yayılması üzerine İmparator, üretilen bu içeceğin kötü amaçlarla kullanıldığını ve ülkede tembellik doğuracağını bahane ederek şarap üretimi ve içimini yasaklamıştır. Bu yasaklara uymayanlar ise çok sert bir biçimde cezalandırılmışlardır. O kadar ki, İmparator kendisi de şarap içmekten vazgeçmiş ve kendi kupa taşıyıcısını⁵ da saraydan uzaklaştırmıştır (Eddy, 1887: 366).⁶

⁵İmparatorluk Kupa Taşıyıcısı gibi bir mesleğin varlığının oldukça ilginç görünmesinin yanı sıra, bu işin kurumsallaşarak İmparatorluğun resmî bir makamı haline gelmesi için geçen süre göz önünde bulundurulduğunda, bu meslek konumuz bakımından ayrı bir önem daha kazanmaktadır.

⁶Çin tarihinin Ömer Hayyam'ı, sanırız ki milattan sonra 701-762 yılları arasında yaşamış olan ünlü şair Li Po'dur. Li Po, Tang hanedanı döneminde Çin'in en ünlü şairlerinden olduğu gibi, gelmiş geçmiş tüm Çinli şairlerin de en yeteneklilerinden birisi olarak kabul edilir. Yaşadığı alkolik hayat her ne kadar kendi sonunu hazırlasa da, Li Po imparatorun hane halkında özel bir yere sahipti. İddiaya göre, Li Po en iyi şiirlerini alkolün etkisi altındayken yazmıştır. Yine söyleneceye göre Li Po, bir nehrin üzerindeki kayıkta tek başınayken alkolün verdiği etkiyle ay ışığının

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, alkol kullanımı ve onunla ilgili sorunlar tarihin çok eski dönemlerine kadar uzanmaktadır. Anadolu, Mezopotamya, Mısır ve diğer Akdeniz bölgelerinde yaşamış eskil ulusların alkol kullandıkları pek çok tarihsel belgede kayıt altına alınmıştır. Eski Mısır, Yunan ve Roma tarihçilerinin alkollü içkilerden söz ettikleri bilinmektedir. Dünyanın varoluşunu anlatan insanlık tarihinin ortak Nuh efsanesinde; tufan sırasında Nuh'un gemisinde bulunan üzümün önce üzüm suyuna sonra şıraya ve şaraba dönüştüğü, tufandan sonra gemide bulunan insanların şarap içerek karaya ayak bastığı ve şarabı dünyaya yaydığı belirtilmiştir (Öncü, 2001: 134). Şüphesiz bu anlatımlar dinsel metinlerden ve bölgesel kültürlerle göre değişiklik gösteren birtakım mitlerden çıkarılan bilgilerdir. Yunan Evliya Çelebisi olarak nitelendirilebilecek olan Herodot da, ünlü tarih kitabında Mısır'ın dinsel âdetlerinden bahsederken şarabı da anmakta: "Anlatılması çok uzun, bitmez tükenmez dinsel törenler yaparlar. Buna karşılık kazançları yoktur. Kendi ceplerinden ve mallarından hiçbir şey harcamazlar. Yiyecek olarak, her gün her biri için⁷ kutsal yemekler pişirtilir ve taşınır, bunlar kasaplık hayvanların etlerinden ve kaz etinden, bol bol hazırlanır. Ayrıca bağ şarabı da verilir..." (Herodotos, 1973: 116) demektedir.

Milattan önce 605-562 yılları arasında hüküm süren Bâbil Kralı II. Nabukadnezar devrinde ise temel içecek biraydı. Bu dönemde, ülkede, yapımında kullanılan bitkilere göre birçok bira çeşidi bulabilmek mümkündü. Ayrıca hurmadan da şarap elde edilmekteydi. Ancak üzümünden şarap üretimi çok daha uzun bir zamandır bilinmekteydi ve soğuk mekânlarda uzun süre bekletilen üzüm şarabı çok daha yüksek fiyatlardan alıcı bulmaktaydı (Saggs, 1965: 98). Yine Eski Yunan kültüründe, günümüzdeki *dart*⁸a benzeyen, *kottabos* adında bir oyun vardı. Bir parça odun ya da bronz, gerektiğinde bazı destek ekipmanlarıyla basınç uygulanarak yere sabitleniyor ve üstüne çapraz kirişlerin ucunda dengede duracak biçimde bir şarap küpü konuluyordu. Her bir küpün altında, merkezinden bir nesneyle dikey olarak sabitlenmiş birer su kabı bulunuyordu. Oyuncuların, kupalarına hafifçe vurarak küplerden birinin içine bir damla şarap düşürmeleri gerekmekteydi. Amaç, küpün devrilmesini ve su kabının merkezindeki nesneye çarpmasını sağlamaktı. Kazanan ise en az şarap damlasıyla en çok gürültüyü çıkaran oyuncu oluyordu. Bir diğer oyun da, bir *kratêr*⁹in içinde ya da suyla dolu bir çırpma kabının içinde yüzen fındıkabuklarına şarap damlatmak suretiyle onları batırmaktı (Garland, 2009: 151-152). Günümüz için düşünüldüğünde her ne kadar garip görünseler de, bu oyunlar Eski Yunan vatandaşlarının gündelik kültürlerinde kendine yer bulan sosyal aktiviteler olmaları bakımından tarihsel bir öneme sahiptirler.

Politeist kültürlerde birçok şeyden sorumlu çokça tanrı bulunmaktadır. Bunların en köklülerinden biri olan antik dönem Yunan inancına göre, Yunanlılara üzüm kültürünü, üzüm suyundan şarabı elde etmeyi ve bal yapmayı öğreten tanrı, *Bacchus* (Baküs) idi. Şarap Tanrısı Bacchus, antik dünyada değişik isimler altında tapınılan ve onuruna sayısız festivaller düzenlenen bir tanrıydı (Guerber, 1893: 182). Örneğin Bacchus Mısır kültüründe Osiris adıyla anılmaktaydı. Bacchus adına düzenlenen festivaller, büyük bir şamata ve taşkınlıkla kutlanırdı. *Bacchantes* olarak adlandırılan rahipler, darmadağın saçlarıyla dağlarda dolaşırlar ciğerlerini patlatırcasına haykırarak *Bacchus* adına ilahiler söylerlerdi. Romalılar da buna benzer festivaller tertip ederler ve bunlara *Brumalia* derlerdi.¹⁰ Kutlamalar boyunca, insanlar yüzlerinde maskelerle ya da yahni ve şarap kalıntılarıyla şehrin sokaklarında koşuştururlardı. Tanrı Bacchus'un heykeli üzüm bağlarına taşınır ve küçük tahta parçalarından yontulmuş Bacchus

nehirin yüzeyindeki yansımasını kucaklamaya çalışmış ve boğularak ölmüştür. Lawrance Morris (ed) (2009). *Daily Life Through World History in Primary Documents Volume 2 The Middle Ages and Renaissance*. London, Greenwood Press, s. 139.

⁷Herodot, burada Mısır'ın tanrı ve tanrıçalarını ya da o dönemin hükümdarını kastediyor olmalı. Ancak çoğul konuşuğuna bakılırsa Herodot muhtemelen Mısır tanrı ve tanrıçalarından bahsediyor.

⁸Hedef tahtasına ok atarak puan toplamaya dayalı bir oyun.

⁹Antik çağda su ile şarabı karıştırmakta kullanılan, geniş ağızlı, büyük boyutlu kap.

¹⁰Romalıların ünlü şairi Horatius da bir çok şiirinde şaraptan bahsetmiştir. Horatius ile ilgili Latince bir çalışma için bkz. Q. Horatii Flacci (1826). *Opera Omnia cum Indicibus Locupletissimis* (yay. haz: Fredericus Guil. Doering). Glasgow, Andreas et Joannes M. Duncan.

heykelcikleri, onun üstünden bağları gözetleyip koruduğuna inanılan en yüksek ağaçlara asılırdı (Parley, 1839: 30).

Ortaçağ Avrupa'sına geldiğimizde, en çok tüketilen alkollü içeceklerin başında şarabın geldiğini görmekteyiz. Gündelik hayatın normal bir içeceği olarak görülen şarap, Hristiyan akidesi gereğince dini ritüellerde de kullanıldığından Ortaçağ halkı nezdinde özel bir yeri vardı. Örneğin 1399'dan 1413'e değin hüküm süren IV. Henry zamanında İngiltere'de düzenlenen av yarışmalarında başarılı olan avcılar, ülkede üretilen en kaliteli şaraplarla ödüllendirilmekteydiler (Quennell ve Quennell, 1918: 189). Ortaçağ Avrupa'sında alkol, doğum, evlilik ve ölüm gibi bazı önemli ritüellerin bir parçası olarak da kabullenilmişti. Örneğin bazı Fransız köylerinde, vaftiz töreninin ardından dostlar ve akrabalar çocuğu kaçıtır, onu en yakın meyhaneye götürür ve ebeveynleri gelip fidye olarak içki ismarlayana dek onu meyhanede rehin tutarlardı (Martin, 2001: 2). Güney Avrupa'da şarap, Kuzeyde bira, modern zamanlara kadar evlerde üretilen ve ciddi beslenme yolu olarak görülen içkilerdi. Hatta Alman köylüleri, biranın çorbasını bile yapıp içmekteydiler (emiroğlu, 2012: 379).

İslâm öncesi Arap toplumunda da, biraz da içtimaî ve iktisadî şartların, zevk ve eğlenceye düşkünlüğün bir uzantısı olarak, yaygın bir içki tüketim ve ticaretinin olduğu, içkinin diğer birkaç unsurla birlikte Arap şiir ve edebiyatının ana temalarından birini teşkil ettiği, içki üretimi, içki türleri ve içki meclisleriyle ilgili zengin bir kültür ve geleneğin mevcudiyeti bilinmektedir (Baktır, 2000: 458).¹¹ Öte yandan, Araplar şarap ihracatı yapmıyorlardı ve Mekkelilerin, Arap Yarımadası'nda gerçekleştirilen şarap dağıtımında da pek rolleri yoktu. Şarap özel olarak getirilmese de, İslâm öncesi şiir geleneğinden de açıkça anlaşılacağı üzere özellikle Suriye'den ithal edilmekteydi. Suriye, Arapların gözünde adeta bir "şarap diyarı" idi. Arap Yarımadası, alkollü içecekler ve bilhassa da şarap ticareti yapan tüccarların, en azından yarımadanın kuzeybatısını ziyaret etme eğiliminde oldukları bir bölgeydi. Bu tüccarların çoğu Yahudi, geri kalanları da muhtemelen Hristiyan'dı. Arap olsun ya da olmasın Suriyeli tüccarlar, alkolün yasaklanmasından önce Medine'de şarap satışı konusunda itibarlı şahıslardı (Crone, 2004: 105). Ancak her ne kadar Arap Yarımadası'nda şarap üretimi, tüketimi ve ticareti Suriye ve diğer bazı bölgelerde olduğu kadar yoğun değildiyse de, İslâm öncesi dönemde Araplar alkollü içecekleri tüketmeye oldukça düşkündüler. Bu sebeple de alkollü içecekler, bilhassa da şarap, Araplar bu köklü alışkanlıklarını aniden terk edemeyecekleri için birden değil yavaş yavaş harâm kılındı (Behnesî, 1989: 39).

İslâm'ın ortaya çıkışı sonrasında alkollü içeceklerin durumuna ilişkin noktaya geldiğimizde, ilk olarak Müslümanların içmelerinde herhangi bir sakınca olmayan bir tür şarabın bulunduğunu kaydetmeliyiz. *Nebet* (ya da *Nebîz*) adı verilen bu şarap (ki bu ad şimdi yasak şaraplar için kullanılmaktadır), genellikle suya kuru üzüm ya da kuru hurma koyarak, bunların tatlarını çıkarmak ve hafif bir keskinlik ya da acılık elde edene dek suda bekletilmek suretiyle üretilmekteydi. Yukarıda da vurguladığımız üzere, Hz. Peygamber, kendisi için gecenin ilk kısmında özel olarak hazırlanan bu tür şarabı içmeye alıştı. Onu, ilk yapıldığı gece ve ertesi gece içer, ancak üçüncü günün sabahına kaldıysa onu ya içmek isteyen birilerine verirdi ya da sokağa döktürürdü (Lane, 1883: 148-149). Burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, bu şarabın modern manadakiyle aynı yani İslâm dinince yasak edilen şarapla aynı içecek türü olmadığıdır. Üzüm ya da hurma şerbeti olarak nitelendirebileceğimiz bu içki türü, elbette ki alkol içermiyordu.

Bilindiği üzere Kur'an-ı Kerim, gündelik yaşamı düzenlemek adına birtakım basit kurallar içerirken kumarı, şarabı ve domuz etini de yasaklamıştır (Bémont ve Monod, 1902: 147). Her ne kadar bazı görüşlere göre bir Müslüman'ın alkollü içeceklerden ölçüyü kaçırarak derecede içmesi yasaklanmışsa da, ortak kanı daha çok bir Müslüman'ın herhangi bir alkollü

¹¹Örneğin İslâm öncesi Arap şairlerinden biri olan el-Yeşkerî şöyle demektedir: "Sarhoşken mucizevî Pers saraylarının kralyım, ayıldığımdaysa küçük keçimin ve devemin kralyım". Bkz. Muhammad Iqbâl Siddiqî (1981). *Why Islâm Forbids Intoxicants and Gambling*. Lahor, Kazi Publications, s. 9.

içecekten sadece bir damla bile içse günaha gireceği yönündedir (Picart, 1834: 141).¹² Bununla birlikte, İslâmiyet'in zuhûrundan sonra alkollü içecekler yasaklanmışsa da bu yasağı çiğneyenler olmuştur ve bunlar dayak atmak, hapsetmek, baş, sakal ya da bıyık tıraş etmek ve maaştan kesinti yapmak gibi türlü cezalara çaptırılmışlardır (Zeydan, 1966: 241). Burada görülebileceği gibi, yaygın kanının aksine, Müslümanlar alkol tehlikesinden uzak değildirler. Elbette teorik olarak tüm Müslümanlar alkolden uzak durmakla yükümlüdürler. Ancak bunun pratikte pek de böyle olmadığı görülür (Koren, 1916: 1-2).¹³

Emevîler döneminde refah seviyesinin yükselmesi ve farklı kültürlerin de tesiriyle içki kullanımının yaygınlaştığını görüyoruz. Yezîd bin Muâviye, Abdülmelik bin Mervân, Yezîd bin Abdülmelik ve Velîd bin Yezîd gibi Emevî hükümdarlarının içki kullanmaları da bunda etkili olmuştu. Abbâsî hükümdarlarından Hâdî-ilelhak, Emîn, Me'mûn, Mu'tasım-Billâh, Vâsik-Billâh ve Mütevekkil-Alellah içkiye düşkünderler (Bozkurt, 2000: 456). Bu hükümdarların maiyetlerinde, *şarabdâr* adı verilen ve şarabı muhafaza ederek gerektiğinde sunan görevliler bulunmaktaydı.¹⁴ Osmanlı teşkilatında şarabdâr diye bir unvan ve şarabdârlık adıyla bir memuriyet yok ise de hünkâr müteferrikaları arasında cerrab, hakkâk, mücellit, hanende, meddah, okçu gibi sanatkârlar arasında şarabdâr adlı kimseler de bulunuyordu (Pakalın, 1971: 309). Ünlü Abbasi hükümdarı Hârûn'ür Reşid de, günlük vakit namazlarını geçirmeyen, her gün en az yüz defa secde eden, her iki yılda bir Hac görevini yerine getiren dindar bir hükümdar olmasına rağmen yakın arkadaşlarıyla gizli meclislerde içki tüketmekten geri durmuyordu (Durant, 2004: 16).

Zeydan'ın ifadesine bakılırsa, ayyaşlık, zevk ve safa Harzemşah Devleti'nin son hükümdarı olan Celaleddin Harzemşah kadar kimseyi ele geçirmemiştir. Cengiz Han'ın torunu olan Hülagü'nün ordularının İslâm ülkelerini yerle bir ettiği sırada, Celaleddin'in saltanat tahtı ve tacı da yerle bir olmuştu ve öldürülmek için bir şehirden diğerine takip edilmekteydi. Fakat bedbaht hükümdar, felaketini akıl ve izan olgunluğu ile takdir edeceği yerde her akşam şarap, def ve zurna ile hoşça vakit geçiriyordu (Zeydan, 1966: 246). Burada kısaca değindiğimiz bu bilgiler, İslâm toplumlarında yasak olmasına karşın alkollü içeceklerin hemen her dönemde tüketildiğine ilişkindi. Aşağıda, konu bağlamında bir başka İslâm devleti olan Osmanlı'ya ve Osmanlı sosyal yaşantısında gözlemlenen içki tüketimi konusuna değinilecektir.

3) Osmanlı Bâde¹⁵ Meclisleri ve Şaraba Tanıklık Edenler

Şarabın İslâm dinince yasaklanmasına rağmen, tüm mevki ve sosyal statüdeki Osmanlılar da *şeriat* (İslâmi yasal tüzük) kurallarından sapıyorlar ve çeşitli partiler ya da toplantılarda düzenli olarak şarap içiyorlardı (Kia, 2011: 241). 1716 yılında, İngiltere elçisi olarak atanan eşiyile beraber İstanbul'a gelen Lady Montagu bu konuya ilişkin gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

"Ahmet Bey bu fikrini bana açmasa da, bizim gibi özgürce şarap içiyor ve Muhammed'in bazı kanunlarından sapmak konusunda herhangi bir vicdan azabı da duymuyordu. Kendisinde bu özgürlüğü nasıl bulduğunu sorduğumda, bu sorumu Allah'ın tüm yaratıklarının iyi ve insanlığın menfaatine olduğunu, ancak şarabın yasaklanmasının çok akıllıca bir atasözü olmakla Peygamber'in, onu makul bir derecede içmeyerek toplumsal huzuru bozanlar için yasakladığı şeklinde cevapladı. Yine de skandallardan kaçınılmalıydı ve bu sebeple o herkesin içinde içmiyordu. Bu, zarar görmeden şarap içmek hususunda onların arasındaki yaygın düşünüş biçimidir" (Montagu, 1914: 108).

Yukarıdaki ifadede belirtilenler mantığa bir dereceye kadar yakın görünmekle birlikte, Osmanlı toplumu için uç noktalara denk düşen ve pek de gerçeğe uygun görünmeyen birtakım

¹²Bkz. İskilipli Âtîf Efendi'nin yukarıda anılan ifadeleri.

¹³Örneğin Yezid bin Muaviye, şarap hakkında şu dörtlüğü söylüyordu: "İçiyorum. Şarap içmek en büyük zevk, kızarsanız kızın umurunda değil, hoşuma gidiyor şarap sarhoşluğu, sizin öfkenizden irkilmek bile hoş". Bu ve benzeri birçok örnek için bkz. Erdal Atabek, *a.g.e.*, s. 16-18.

¹⁴Çin'deki İmparatorluk Kadeh Taşyıcısı'nı andırmaktadır.

¹⁵Bâde (باده), şarap ya da alkollü içecek anlamında kullanılan; halk hikâyelerinde Hz. Hızır'ın kahramanlara ve bazı saz şairlerine rüyalarında sunduğu içkiyi belirten Farsça bir isimdir. Bkz. Ferit Devellioğlu (1998). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni Harflerle)* (15. Baskı). Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, s. 62.

tarihsel notlara da rastlamak mümkündür. Örneğin Elias Habesci, 1700'ler İstanbul'unda bir yılda tüketilen şarap miktarının Paris'in yıllık şarap tüketiminden daha fazla olduğunu iddia etmekle kalmamakta, aynı zamanda Osmanlı Türklerinin en dindarına varana dek domuz eti yediklerini de öne sürmekte ve böylece tarihsel gerçeklikleri çarpıtarak şöyle aktarmaktaydı:

"İstanbul'daki Türkler, Paris'te tüketilenden daha çok şarap içiyorlar ve şarap ürünlerinin ithalatı, gümrük dairelerine diğer tüm ticaret türlerine göre oldukça yüklü bir kâr bırakıyor. Hıristiyan âdetlerinden her zaman nefret eden ve salt bu nedenle katı kuralları takip eden bazı yobazlar her zaman bulunacaktır. Ancak gizli bir gerçeği ifşa ediyorum ki, mevki ve servet sahibi Türkler ve hatta bundan özellikle kaçınması gereken en yüksek dini temsilciler olan bakanlar, bolca şarap içiyorlar ve hiçbir kısıtlama olmaksızın domuz eti yiyorlar" (Habesci, 1784: 102).

Montagu ve Habesci'den yaklaşık yüz yıl kadar önce, Gelibolulu Mustafa Âli *Mevâidü'n-Nefâis Fi Kavâidi'l Mecâlis*'inde "bade meclisi"nin adab-ı muâşeretine ilişkin şu bilgileri veriyor; böylelikle 1600'ler Osmanlısında bir içki meclisinin nasıl olması gerektiğine ilişkin bazı kuralları sıralıyordu:

"Gizli değildir ki içki meclisi olan toplantıda mutlak güze güyende ve hânende takımından olan, el üstünde gül-yanaklılar, sonra sâki adıyla hizmette ve toplantıda bulunanları görüp gözetmekte ve mîr-i meclisin mizacına uygun harekette elinden geleni yapmak üzere ve arana tüysüz-türüzsüz birinin elbette bulunması gerektir. Safa sofrasında ayak üzerine durmak işinin başka hizmetlilere verilmiş olması yeğrekdir. Şu şartla ki kelleler kızışıp da ürkeklikler, çekingenlikler bade ateşiyle yumuşadıktan sonra onlara da ara sıra kadeh sunulsun. Hatta iltifata layık olan emektarlara mîr-i meclisin elinden kadeh verilmeli ki iltifat görenlerin meclisinde bulunanlarla birlikte oturmadığından bir bakıma gönlü hoş olsun. Özellikle gözceğizine getirip aykırı hareketler ve iltifatlar gördükte görmezlenmesi saklanmış olur. İçki sohbetlerinde börekler ve ağır yağlı yemekler doğru değildir. Pilav kısmından başka yağlı yemeklerin de değmede doğru görüldüğü yoktur. Çünkü hükemâ katında, zariflerin kanununa ve akıllı kimselerin düşüncelerine göre, içki meclisinin ayrılmaz yiyeceği, yarı pişmiş kebab ile ekşili çorba, kavurmalar ve köfteler gibi hazır yemekler, hele denizden çıkan balık türünün çeşitleri ile bavurya, istiridyeye, istakoz, teke ve midye mâkulesi sonsuz mezelerdir. Bundan sonra, içki meclislerinde, aşırı derecede dolular içmek, henüz içki meclisi karışmadan ve dostların kelleleri kızışıp sohbe koyuluşmadan dolu vurmuş meyveli ağaca dönüp her kişi hele dili diline dolaşıp kusmak, akıl ve idrak ve edeplerinden kalıp susmak, ayak takımından olan beyinsizlerin çoğu meclis yol yordamının nidüğünü bilmezlerin, kişiyi kötü yola kılavuzlayan şeytanların işidir. Zariflerin bölüğüne ne gerektir, ne de onlara yakışan haldir. Şanı yüce cömertlerin ve unvan sahibi olarak anılan büyüklerin ve safâ ehlinin meclislerinde kırk elli kadar mezelikler, fıstık, fındık ve kavrulmuş badem bol bol olmalı. Sofra, balık yumurtası, havyar ve pastırma türünden yiyeceklerle dolup taşmalı. O mevsimde bulunan türlü türlü meyvelerle meclis donatılmalı; hele vazolara çiçekler konmalı ve gül zamanı ise taze gül yaprakları ile o bezm süslenmelidir. İnce yaratılışlı olanların şanı bu türden gerekli nesnelere bulundurulmasını ister." (Âli, 1978: 158-159)

Mustafa Âli ile çağdaş bir yazar olan Thevenot ise, 1655-56 yıllarında Osmanlı Türkiye'sinde bulunmuştu. O da Osmanlıların genelde alkollü içecekler ve özeldeyse şarapla¹⁶ olan ilişkilerini şöyle betimliyordu:

"Her zaman içtikleri şey sudur. Şarap içenlerin sayısı da çoktur, her ne kadar şarap onlara Kur'an tarafından yasaklanmış ise de, bazı kimseler bunun sadece bir fikir ve nasihat olduğunu ve kesin bir hüküm olmadığını söylerler. Bununla beraber alenen içmezler, ancak yeniçeriler ve diğer bazı kimseler bir şeyden korkmayarak içerler, içmeye başlayınca da çok içerler ve eğer başlarına bir bela gelmeyecekse uyuyuncaya kadar içmeye devam ederler, yeter ki içmeye bırakılsınlar. Bir kadeh içmekle on kadeh içmek arasında bir fark olmadığı söyleniyor. İçkiye hiçbir zaman su katmazlar ve içkiye su katarak içen Hıristiyanlar ile alay ederler. İçkiye su katma işi onlara tamamen gülünç gelir. İstanbul'un çevresinde ve adalarda bol miktarda iyi şarap bulunur" (Thévenot, 1978: 89-90).

Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın eşi Melek Hanım ise, *Harem'de Otuz Yıl* adlı eserinde, on dokuzuncu yüzyıl sonundaki bir Osmanlı düğününü tasvir ederken şu oldukça ilginç ifadeleri kullanıyordu:

¹⁶Cem Sultan afyonlu şarabın şarap olarak değerlendirilemeyeceği görüşündeydi, ancak tadını beğenmese de bu şarabı içerdi. Bitlis beyinin sarayında sıcak şarap ikram edilirdi. Şarabın içerdiği alkol, ısının etkisiyle ortadan kalktığından içilmesinde sakınca yoktu. Bkz. Suraiya Faroqhi (2011). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağ'dan Yirminci Yüzyıla* (çev: Elif Kılıç). İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 261.

“Paşanın misafirleri ve damadı, erkeklerin dairesi olan selamlıkta karşılandı. Orada, öğlen vakti masalar hazırlandı ve en iyi yemeklerle, en iyisinden şarapla ve rakıyla donatıldı. Ağaçların gölgelerinde oturan müzisyen grupları havada yankılanan bir tonla dokunaklı şarkılar söylediler ve Bacchus’un yönettiği eğlenceyi yönlendirdiler. Muhammed ve Bacchus arasındaki savaştan Bacchus galip çıktı ve üçüncü ya da dördüncü kadehten sonra, misafirler kendilerini kaybetmeye ve direnmeksizin taşkın bir eğlenceye teslim olmaya başladılar” (Melek Hanım, 1872: 320).¹⁷

Şüphesiz, şeriat hükümlerinden ve toplumsal baskı tehlikesinden uzak kalınan koşullar altında alkollü içki tüketimi Osmanlı toplumsal yaşantısında gözlemleniyordu.^{18/19} Bu konuda Busbecq’in gözlemlerine de başvuralım:

“Budapeşte’de kaldığım sırada birçok Türkün dikkati, içmeye pek fırsat bulamadıkları bir lüks olan şarabın bulunduğu masama odaklandı. Bu zoraki yoksunluğun etkisi, onları içki içmek için öyle yakıyordu ki her fırsat bulduklarında adeta kendilerini içkiyle yıkıyorlardı. Onlara bir içki gecesi tertip etmeyi önerdim, ancak en sonunda oyundan sıkılarak masayı terk ettim ve odama çekildim... Az sonra, kendilerine şarap stoğumu açmam ve birkaç gümüş kupayı ödünç vermeme rica etmek için bir uşak yolladılar. Benim müsaademle, gece boyunca içmeye devam edeceklerini bildirdiler... Neyse, onlara istedikleri kadar şarap içebileceklerini ve kupaları da alabileceklerini ilettim. Böyle bir desteği bulunca, arkadaşlar içmeye hiç ara vermediler ve alkolün son evresine geldiklerinde birer birer yere serildiler” (Forster ve Daniell, 1881: 88).

Öte yandan, içkiye savaş açmış olan Osmanlılar da yok değildi. İmparatorluk devrinde, bazı sultanlar aleni işreti İslâm tebaaya men ettikleri cihetle, ülkede bu pratik nispeten yayılmamış ve hatta gayrimüslim unsurlara münhasır kalmıştı denilebilir (Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmuası, 1924: 50). Osmanlı’da alkollü içkilerin yasaklanması söz konusu edildiğinde sanırız ki akla en başta padişah IV. Murad gelmektedir. Zira içki yasağının en amansız devri, IV. Murad zamanı olmuştur. Ne kadar garip bir tesadüftür ki, ayyaşların pîri olarak adlandırılan Bekrî Mustafa da o devirde yaşamıştır. Bekrî’nin bu unvanına layık olmasını sağlayan, sanırız ki IV. Murad’ın sert yaşağına ve şiddetli cezalarına rağmen içki içmeyi sürdürmüş olmasıdır (Koçu, 1958: 51).^{20/21} Şeyh Kadızâde Efendi²², Sultan’ı 1633’te çıkan ve

¹⁷Anderson da, Ortaçağ Avrupa’sındaki bir kırsal kesim düğününden şöyle bahsediyor: “Gaydacılar çalarken köylüler sokaklarda ya da civar tarlalarda dans ederlerdi. Daha varlıklı olanlar, eğlencelerde oldukça bonkör davranırlar; halkı eğlendirmek için gelirlerinin büyük bir kısmını harcarlardı. Bu ortamlarda kaba davranışlar ve ağır içkilerin tüketimi normal karşılanırdı. Bir köylü, günde bir galon bira ya da şarap tüketirken, düğünlerde bu sınırın ötesine kolaylıkla geçebiliyordu”. Bkz. James M. Anderson (2011). *Daily Life During The Reformation*. USA, Greenwood Press, s. 69.

¹⁸Alkollü içeceklerden şarap Osmanlı gazeli ve kasidelerinde çok önemli bir yere sahiptir. Şarabın şiere konu edilmesi esasen Arap şiir kültüründen Osmanlı’ya aktarılmıştır. Belagata özel bir önem atfeden Araplar, cahiliye devirlerinden başlayarak şarabı konu edinen ve onu öven gazeli ve kasideler okumuş, yazmışlardır. Bu konuda yetkin iki çalışma için bkz. Philip F. Kennedy (1997). *The Wine Song in Classical Arabic Poetry Abu Nuwas and The Literary Tradition*. Oxford, Clarendon Press ve Corc Abdu Ma’tuk (1981). *Ebû Nuwâs fî Şi’ir’i’l-Hamrî*. Beyrut, Dârü’l-Kitab’l-Lübnanî.. Osmanlı şiir geleneğinde şarap, çoğu zaman aşkı ya da âşık olunan kişiyi sembolize etmek üzere kullanılmıştır. Ayrıca *saki* yani şarabı içkiye sunan kişi de divan şiirlerinde sıklıkla bir imge olarak kullanılmıştır. Bu tür şiirlerde asıl ima edilmeye çalışılan şey adeta *sakide* hayat bulur. Osmanlı şarap partileri bahçelerde düzenlenirdi ve buralarda genelde erkekler ilişkilerinden bahsederlerken erkek *sakiler* de hizmet için hazır bulunurdu. Bkz. Alan Mikhail (2007). “The Heart’s Desire: Gender, Urban Space and The Ottoman Coffee House” *Ottoman Tulips Ottoman Coffee Leisure and Lifestyle in the Eighteenth Century* (ed: Dana Sajdi). New York, Tauris Academic Studies, s. 164.

¹⁹Şeyhülislam Ebussuud Efendi de, alkollü içecekler ve bilhassa ahyon, şarap ve rakı ile ilgili birçok soruyla karşılaşmıştır. Örneğin bir Osmanlı vatandaşı, rakının tedavi amacıyla kullanılmasının şer’i hükümler bakımından caiz olup olmadığını soruyor ve iyileştirici etkisi olsa bile şer’an mümkün olmayacağı cevabını alıyordu (*mes’ele: Zeyd-i marîz, devâ olmak bir miktar ‘arak isti’mal eylemek, şer’an câiz olur mu? Elcevap: Olmaz, ne’üzübillâhi te’âla devâ olmak ihtimâli mi vardır. Devâlığı muhakkak ise dahi aslâ mümkün değildir*). Bkz. M. Ertuğrul Düzdağ (1983). *Şeyhülislâm Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı* (ikinci baskı). İstanbul, Enderun Kitabevi, s. 146.

²⁰ Bekrî Mustafa’nın ayyaşlığı üzerine nakledilen rivayetlerden birine göre, Bekrî’nin Üsküdar iskelesinde kayıkcılık yaptığı bir gece IV. Murad yanına Sadrazam Bayram Paşa’yı da alarak tebdil-i kıyafet olarak içki yasağına uyulup uyulmadığını denetlemeye çıkmıştır. Bekrî’nin kayığına binen Padişah ve Sadrazam, Bekrî’nin kayığın kıydan uzaklaşmasıyla birlikte bir rakı destisi çıkararak içmeye başladığını görür. Bunun üzerine IV. Murad, Bekrî’den destiyi ister. Beraberce içen üç kişinin arasındaki muhabbet bir müddet sonra iyice ilerler ve IV. Murad, Bekrî’ye padişahın getirdiği yasağı çiğniyor olmaktan korkup korkmadığını sorar. Bekrî elbette ki korktuğunu ancak denizin açıklarındaki bu ıssız yerde padişahın kendisini göremeyeceğini söyler. IV. Murad, Bekrî’ye kendisinin padişah yanındaki ise sadrazam olduğunu söyleyince Bekrî kahkalarla güler ve iki yudum rakıyla kendilerini padişah ve sadrazam sandıklarını söyleyerek onlarla alay eder.

²¹Sülker bu konuda şu bilgileri aktarmaktadır: “IV. Murad (1623-1640 arası) tütün ve içki içenlerin amansız düşmanı kesildi. Tütün içenleri idam ettiriyor, ağızlarına da çubuklarını sokturuyor, teşhiri de ihmal etmiyordu. Oysa kendisi

şehrin büyük bir kısmını küle çeviren yangın²³ felaketinden sonra, yangınların çoğunun meyhanelerde içki ve sigara içen sarhoş şerir kişiler tarafından çıkarıldığına ikna etti (Boyar ve Fleet, 2010: 185). Bunun üzerine Sultan Murat, her ne kadar kendisi vazgeçemese de, Osmanlı ülkesinde alkol, tütün ve dönemin gözde içeceği olan kahvenin yasaklanmasına yönelik buyrultular verdi. Bu buyrultuların getirdiği yasaklar daha ziyade yangına davetiye çıkarması sebebiyle tütüne yöneliktiyse de, elbette çoğu zaman tütünle beraber tüketilen alkollü içecekler için de geçerliydi. Bu buyrultulara uymayanlar içinse oldukça şiddetli cezalar öngörülmekteydi.²⁴

Kanunî Sultan Süleyman döneminde de alkollü içecekleri yasak eden fermanlar çıkarılmıştır. 1567 tarihinde, İstanbul ve Galata kadılarına –ki o zamanlar kadılar aynı zamanda belediye reisi vazifesini görürlerdi- gönderilen bir fermanla, İstanbul’un muhtelif yerlerinde Galata ve civarında meyhaneler peyda olduğu yazılmakta ve içki yasağının şiddetle tatbik edilerek meyhanelerin kapatılması emredilmektedir (Koçu, 1958: 47). Fakat tarih boyunca sıklıkla görülen bu türden yasakların pek uzun ömürlü olmadığını biliyoruz. Bu sebeple, bu yasak da uzun ömürlü olmamış ve kısa süre sonra meyhaneler yeniden hizmete açılmıştır.^{25/26} Bir diğer içki yasağı örneği de III. Selim döneminden verilebilir. Bu dönemde III. Selim bir fermanla ne kadar meyhane varsa kapatmış; şarap, rakı ve benzeri ne kadar içki varsa hepsini şiddetle yasaklamıştır. Ancak çok geçmeden içki tüketenler bu durumun da çaresini bulmuş

hem içki içer hem tütün kullanırdı. Buna rağmen başkalarının içmesi karşısında zebani kesilirdi. Uzun boylu, pehlivan yapıydı. İçki yasağını yeniden koyduğu sırada 6000 kişi kadar meyhanecilik yapıyordu. 300 kadar koltuk meyhanesi vardı. Çoğu Samatya’da, Kumkapı’da, o zamanın Balık Pazarı’nda, Unkapanı’nda, Cibali’de, Ayakapısı’nda, Fener ve Balat’ta birçok meyhaneler vardı. Anadolu Yakası’nda da ünlü meyhaneler Hasköy’de bulunurdu. Galata’dan başlayarak, Boğaz boyunca tâ Karadeniz’e kadar her iskelede bir meyhane vardı. Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Yeniköy, Tarabya, Büyükdere meyhaneleri pek ünlü idi. Anadolu Yakası’nda Kadıköy, Üsküdar, Çengelköy ve Kuzguncuk’un meyhaneleri akşamcıları toplardı. Bkz. Kemal Sülker (1985). *Osmanlıdan Günümüze İçki ve Toplum*. İstanbul, Süreç Yayıncılık, s. 43.

²²Kadızaade Mehmed Efendi ve onun takipçileri, Hz. Peygamber döneminden sonra ortaya çıkan birtakım âdet ve uygulamaları bid’at olarak nitelemiş ve şiddetle reddetmiştir. Dolayısıyla Kadızâdeliler hareketinin amacı, İslâm’ı Kur’ân-ı Kerim ve Resûl-i Ekrem’in sünneti dışındaki bid’at sayılan unsurlardan arındırmak ve bu anlayışı devletin bütün kademelerine yaymak olarak nitelendirilebilir. Bkz. Semiramis Çavuşoğlu (2001). “Kadızaadeliler” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 24. İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 100.

²³Hammer, Eylül 1633’teki yangın felaketiyle ilgili şu bilgileri aktarmaktadır: “Bu büyük felaket, halk arasında yayılan bir hoşnutsuzluğa yol açtı. Halk kahvehanelerde bu hislerini artık yüksek sesle dile getiriyordu. Bu hoşnutsuzluk yeni bir başkaldırıya yol açar endişesiyle, hükümet tüm kahvehanelerin derhal kapatılması hükmünü içeren bir emir yayınladı (Rebiülevvel 1043-Eylül 1633). Daha evvel sultan III. Murat ve I. Ahmet zamanlarında da bu yönde emirler çıkarılmışsa da, sadece birkaç gün için şiddetle uygulanabilmişti. Bu kez, aksine, başkentin ve diğer şehirlerin kahvehaneleri, Sultan IV. Murat’ın ve halefi İbrahim’in tüm saltanatları boyunca kapalı tutuldu. En sonunda Sultan IV. Mehmet zamanında yeniden açılmalarına müsaade edildi”. J. de Hammer (1837). *Histoire de L’Empire Ottoman Depuis Son Origine Jusqu’a Nos Jours Tome Neuvième Depuis L’Avènement de Mourad IV Jusqu’a Sa Mort 1623-1640* (çev: J.-J. Hellert). Paris, Bellizard Barthès, Dufour & Lowell, s. 208.

²⁴IV. Murat’tan önceki padişahlar döneminde de -her ne kadar uygulamaya tam olarak konulmasa da- alkollü içeceklerle ilgili kısıtlayıcı fermanlar yayınlanmıştır. Nitekim II. Selim döneminde çıkarılan ve Hristiyanların Müslüman mahallelerinde meyhane açmalarını men eden ferman şöyle buyurmaktaydı: “Galata ve Hasslar Kadısı’na hüküm ki, hâric-i Galata’da ehl-i İslâm mahallâtı arasında meyhâne ihdâs olunup fasaka cem’ olup müselmanlar rencide oldukları i’lâm olunmağın buyurdum ki, vardıkda onun gibi ol meyhâne olan mahal kadimden şimdîye değin keferre sâkin olup âyin-i bâtilları üzere mâbeynlerinde hamr satılğelmış olmayıp müselmanların sâkin oldukları mahalle içinde, hâlen ihdâs olunmuş meyhâne ise ol makûle hâdis olup müselmanlar mahallesi içinde olan meyhaneleri ref’ edip şer’î şerife ve emr-i münife muhâlif iş etdirmeyesin. Amma bu bahane ile ehl-i örf ruhsat bulup ahz ve celb için Kefere mahallesinde kadimden olan meyhaneleri ve hâlen ihdâs olunmuş meyhaneleri ref’ etdiresin (Fi 2 Receb 983/7 Ekim 1573)”. Ahmet Refik Altınay (2000). *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı* (haz: Abdullah Uysal). Ankara: Öncü Basımevi, s. 87-88.

²⁵Kanuni Sultan Süleyman’ın üç kıtada saltanatını sürdürdüğü dönemin 1552 ile 1562 yılları arasında, Osmanlı İmparatorluğu’nun başkenti İstanbul’da konuk olarak bulunmuş olan üç yabancınn anı-eserlerinden elde edilen bilgiler ışığında, o yıllarda İstanbulluların; Gelibolu, Trabzon, Kandıye şarapları, Marmara, Sakız, Girit, Eğriboz ve Midilli Adaları şarapları, Malvaziya (Malvasia) ve Misket şarabı, Bal şarabı (Hidromel), Arap şerbeti, Bira, Konyak, Votka ve Rakı’dan oluşan çok zengin bir içki listesine sahip olduklarını görüyoruz. Bkz. Vefa Zat (2010). *Âdâbıyla Rakı ve Çilingir Sofrası* (7. Baskı). İstanbul, İletişim Yayınları, s. 102.

²⁶Osmanlı toplumunda görülen içki geleneğinin belki de en ilginç temsilcileri yeniçerilerdi. Şaraba en çok yeniçeriler düşküdü. Bilhassa on altıncı yüzyılda bu iptila yıllarca sürüp gitti. Bkz. Ahmet Refik Altınay (2011). *Eski İstanbul (1553-1839)*. İstanbul, Kapı Yayınları, s. 41.

görünmektedirler. Örneğin bir adam sokağa elinde bir bülbül kafesiyle çıkar ve soranlara dağa bayıra bülbülünü gezdirmeye gittiğini söylerdi. Hâlbuki kafesin içinde kuş yerine, içi rakıyla doldurulmuş bağırsak olurdu (Sezer ve Özyalçın, 2005: 307).

Sultan Abdülmecid'in saltanatının sonlarına denk düşen ve Dâhiliye Nezaretince çıkarılan bir genelgeyle, Müslüman mahallelerinde alkollü içecek satışı yasaklanıyordu (B.O.A., İ.DH., dosya no: 469, gömlek no: 31450, yıl: 1277). Bu yasak uzun ömürlü olmamış olacak ki, II. Abdülhamid döneminde de, İslam mahallelerinde meyhane açılmasına ve gizli müskirat satılmasına ruhsat verilmeyerek halen açık olan meyhanelerin tümünün kapatılmasına yönelik bir irade yayınlanıyordu (B.O.A., İ.DH., dosya no: 1127, gömlek no: 88085, yıl: 1306). Alkollü içeceklere ilişkin geneli kapsayan iradeler kadar, şahsa yönelik yasaklamalar da getirilmiştir. Örneğin 8 Eylül 1870 tarihli bir irade, İngiltere tebaasından Yanako Skodamor isimli şahsın Balkapanı'nda açtığı alkollü içecek mağazasının kapatılmasını emrediyordu (B.O.A., İ.HR., dosya no: 245, gömlek no: 14560, yıl: 1287). 1792 tarihli bir hattı hümayun ise, yabancıların şarap ve benzeri içkileri Osmanlı ülkesine getirip gayrimüslimlere ve sair İslâm'a pahalıca satmalarına meydan verilmemesi için alınan önlemlerden bahsediliyordu (B.O.A., HAT, dosya no: 1409, gömlek no: 57188, yıl: 1206). Bundan bir yıl önce de, Adaların idaresinin Seyyid Ömer Efendi'ye verilmesi ve ada reayasının Müslümanlara tek damla içki vermemelerini; duruma bostancıbaşının da nezaret etmesi ve Müslümanlara bir damla içki veren ve meyhane açanların katledileceği yönünde bir irade yayınlanmıştı (B.O.A., HAT, dosya no: 210, gömlek no: 11349, yıl: 1205).

Bu türden yasa ve yasaklar, Cumhuriyet dönemine dek aralıklarla devam etmiştir. Ancak Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, tıp bilimlerinin alkolün zararlarına ilişkin araştırmaları da yeni teknikler sonucu gelişmiş; bir yandan alkollü içeceklerin insanın bedeni ve psikolojisi üzerinde yaptığı olumsuz etkiler irdelenirken diğer yandan da alkolün toplumsal tabanını yıkmaya yönelik faaliyetler hızlanmış; onu sosyal hayattan köklü bir biçimde çıkarmak düşüncesi doğmuştur. Bu düşüncenin İslâm ahlakıyla da birleşmesi üzerine, ortaya *Karadeniz Ereğlisi Osmanlı İçki Düşmanları Cemiyeti* ve *Men'-i Müskirât Cemiyeti* gibi farklı kurumsal girişimler çıkmıştır. Hilal-i Ahdâr, Hilal-i Ahmer ve Sırat-ı Mustakîm gibi çeşitli kurumlar, yayın organlarıyla ayrıca bu düşünceye ciddi anlamda destek vermişlerdir. Örneğin, Sırat-ı Mustakîm'in 103 no.lu sayısında çıkan *Meyhâneler Felâket Yatağıdır* başlıklı yazıda, alkolün insana ve çevresine verdiği zarar şöyle tarif ediliyordu:

“Bu felâketden²⁷ halâs olmak için bozulmuş dimağlarından sadr olan irâdeler kâfi derecede kuvveti hâ'iz değildir. Azâblar, kâbuslar, ateşler içinde boğulurlar da yine her gün içerler. Çünkü i'tiyâd itmiş, bu kâtil-i bî'imâna esir olmuşlardır. Bu biçârelere imdâd imdâd... Yardım iden olmazsa dâel-keule²⁸ tutulurlar. Ahlâkları değişir, çehreleri değişir, hisleri değişir, artık en sevdikleri evlâdlarını âilelerini bile şefkat ve muhabbetlerinden dûr²⁹ tutarlar. Vücutlarını müdhiş bir asabiyet kaplamış, hislerini büyük bir dalâlet sarmış olduğu halde evde, mahallede, her yerde nizâ'lar kavgalar ibâd ider, herkesi incitirler. Hayatlarından lezzet, hânelerinden istirahat kaçmışdır” (Osmanlı Men'-i Müskirât Cemiyeti, 1326: 424).

Şükrü Hazım, İstanbul Erkek Muallim Mektebi'nde verdiği konferansta bir taraftan uzun uzadıya içkinin zararlarından bahsederken, diğer taraftan da içkinin toplumsal taban bulmasının, diğer bir deyişle yayılmasının nedenlerini de sorguluyor ve buna ilişkin bazı örnekler getiriyordu:

“İçkinin aleyhinde bulunanları ananeye merbut ve dar zihniyetli insanlar gibi telakki ediyorlar. Hâlbuki içki mücadeleleri içki hakkında yapılan bir teceddüd ve bir irfan-ı inkilâbiyedir. Alkol üç cihetten tetkik edilir. Birisi fert diğeri cemiyet ve üçüncüsü de ırk üzerine olan te'siridir. Asırlardan beri beşeriyetin alıştığı bu zehre karşı birtakım itikadlar var. Üşüyen ısınmak, gâmu olan def-i gâm ve zayıf olan şişmanlamak için yemekler arasında içerek ondan bir hayır umuyorlar. İşte bu sebeplerdir ki içki etrafa intişâr etmiştir” (Hazım, 1927: 2025)

²⁷Alkollü içeceklere olan bağımlılığı kastediyor.

²⁸Alkolizme.

²⁹Uzak.

Osmanlı'da içkiyle mücadelede kurumsal bağlamda en etkin rolü oynayan kuruluşlardan biri de, hiç şüphesiz Hilal-i Ahmer Cemiyeti, yani günümüz Kızılay'ıydı. Bağımlılık yapan maddelerle ancak bilhassa alkolle mücadelede öncü bir kuruluş olan Cemiyet, yayınladığı mecmuada içkinin en temel zararlarını dokuz maddede şöylece sıralıyordu:

- “1- İçki sem' (işitme) kabiliyetini tenkis eder (azaltır),
- 2- Vekâyi-i kazâiyenin (kazaların) miktarını çoğaltır,
- 3- Hastalığı tezyîd eder (artırır),
- 4- Tul-ı ömrü (ömrün süresini) azaltır,
- 5- Cerâimi tevlid ve teksir eder (doğurur ve çoğaltır),
- 6- Şerâit-i mâişete (geçim şartlarına) zaaf îrâs eder (zarar verir),
- 7- Irkı tereddiye (gerilemeye, soysuzlaşmaya) uğrattır,
- 8- Maddi zararlar hâsil eder (doğurur),
- 9- Sermayeyi mahveder” (O.H.A.M., 1341: 257).

Sıralanan maddelerde de açıkça görülebileceği gibi, vurgulanmak istenen nokta, alkolün sadece bireysel anlamda zarar vermekle kalmadığı, toplumsal yapı için de bir tehdit unsuru olarak ortada durduğuydu. Buraya kadar ki kısımda, genel olarak alkollü içeceklerin ve özel olarak da şarabın tarihteki toplumsal seyrine ilişkin genel bilgiler aktarıldı ve Osmanlı toplumunda alkollü içeceklerin ve özellikle de şarabın yerine ilişkin ilk elden kayıt altına alınan yerli ve yabancı gözlemleri aktarıldı. Ayrıca ilahî kökenli dinlerde alkolün yerine ilişkin kısa bir kuramsal çerçeve de çizildi. Aşağıda Men'-i Müskirât Cemiyeti Nizamnamesi ve Men'-i Müskirât Kânunu'nu ele alınacaktır.

4) Men'-i Müskirât Cemiyeti ve Men'-i Müskirât Kânunu³⁰

Men'-i Müskirât Cemiyeti hakkında, aynı adlı kânun hakkında olduğu kadar detaylı bilgiye sahip olmamakla birlikte; Cemiyet'in kuruluşuna ilişkin şu bildiriye Sırat-ı Mustakîm dergisinden ediniyoruz:

“Merkezi Dersâdet'de olmak üzere bu nâm ile bir cem'iyet teşkil olunmuştur. Bu cem'iyetin maksad-ı teşkîli vesâ'it-i makna' ile ahâliyi müskirât isti'mâline vazgeçirmek için bütün gayretile çalışmaktır. Maksada vusûl için cem'iyetin tevessül ideceği vesâ'it: i'ânât-ı nevâ'i ike müskirâtın mazarrâtını ifhâm, tedrisât ve konferanslar tertibi ve gazeteler ile makâlât-ı müfide ve resâ'il-i mevkûte neşri ile berâber nezd-i hükümetde teşebbüsât-ı lâzımda bulunmaktan, teşvik ve tergîb icrâsile mükâfatlar tertibinden ibâretidir” (Y.Y., 1326: 438).

Cemiyet'in esas maksadı ise on beş maddeden mürekkep Nizamname'sinin mukaddimesinde şöylece dile getiriliyordu:

“Osmanlı Men'-i Müskirât Cem'iyeti'nin maksad-ı hakikisi içki dinilen fennen müzır, dînen harâm bi'l-cümle müskirâtın saf ve pak olan vatanımızda men'-i isti'mâline çalışmak, tehdîd-i mazarrâtına çâre bulmaktır” (Osmanlı Men'-i Müskirât Cemiyeti Nizamnamesi, 1326: 1).

Cemiyet, böylece Nizamname'nin giriş cümlesinde maksadını açıklamaktaydı. Bu cümleden sonra, bir hastalıklar ve sosyal bozukluklar dizisi sıralanıyor; bu hastalık ve bozuklukların yüzde doksanının alkollü içecekler tüketen insanlarda gözlemlendiği belirtiliyordu (O.M.M.C.N., 1326: 1). Nizamname'de yer alan ilgi çekici bir başka nokta, Cemiyet'in asla politikayla ilgilenmeyeceğinin belirtilmesiydi (O.M.M.C.N., 1326: 5). Bu ifadenin amacı, muhtemelen muhafazakâr ya da liberal, sosyalist olsun tüm siyasal grupların desteğini elde etmektir. Cemiyet'in merkezi, *Ta'limât-ı Esâsiye* kısmının ilk maddesinde Dersâdet (İstanbul) olarak belirtiliyordu (O.M.M.C.N., 1326: 6). Yine bu kısmın ikinci maddesi, Cemiyet'in üyelerini iki kategoriye ayırmakta; ilk kategoridekilere *âzâ-yı âmile*, ikinci

³⁰Men'-i Müskirât Kânunu, *Hadisat-ı Hukukîyye ve Tarihiyye* [2. Tertip] (1339). Cilt: 1, Sayı: 5. İstanbul, Abdurrahman Adil, İkdâm Matbaası, s. 71-72.

kategorideki üyelere de *âzâ-yı muhibbe* unvanını vermekteydi. *Âzâ-yı âmile* olabilmek için, önceden iki cemiyet üyesi tarafından cemiyet idaresine önerilmek ve on kuruştan aşağı olmamak kaydıyla bir katılım ücreti ödemeyi kabullenmek lazım geliyordu. *Âzâ-yı muhibbe* olabilmek içinse herhangi bir önerilme ya da ödeme koşulu olmayıp, Cemiyet defterine adını kayıt ettirmek yeterliydi. Âzâların Cemiyet'ten ayrılmaları ya istifa etmeleri suretiyle ya da Cemiyet amaçlarından sapmalarıyla mümkündü. (O.M.M.C.N., 1326: 6-7). Dördüncü maddede ise, Cemiyet'in Heyet-i Umumiye tarafından üç yıllığına seçilen yetmiş beş âzâ tarafından idare olunacağı açıklanıyordu (O.M.M.C.N., 1326: 7-8). Beşinci ve altıncı maddeler, Cemiyet'in düzenleyeceği umumi toplantılarla ilgilidir (O.M.M.C.N., 1326: 8-9). Yedinci maddede, Cemiyet'in menkul ve gayrimenkullerinin artırılması için maddi durumu kuvvetli bazı üyelerin bu görevi üstleneceği ve bu konuda bir de komisyon teşkil olunacağı belirtiliyordu (O.M.M.C.N., 1326: 9). Sekizinci maddede, *Ta'limât-ı Esâsiye'* de yapılacak olan değişikliklerin meclis idaresince genel toplantıdan bir ay evvel yazılı olarak sunulması kararlaştırılıyordu (O.M.M.C.N., 1326: 9). Dokuzuncu madde, onuncu maddenin ön koşulunu belirtiyor; Cemiyet hesaplarıyla yıllık raporun hükümetçe onaylanmasıyla her sene Dersaâdet'e sunulacağını bildiriyordu (O.M.M.C.N., 1326: 9). On birinci madde, Cemiyet'in her türlü işleminin hükümetin kontrolü altında olacağını belirtmekteydi (O.M.M.C.N., 1326: 10). On ikinci madde, gerek İstanbul'da gerekse taşrada bulunan İttihat ve Terakki şubelerinin, idare heyeti beş kişiden aşağı olmamak kaydıyla, buldukları yerde bir Men'-i Müskirât şubesi açacaklarını; bu şubelerin merkeze bağlı hareket edeceğini öngörmekteydi (O.M.M.C.N., 1326: 10). On üçüncü madde oldukça ilginç görünmektedir. Zira bu maddeye göre, Cemiyet âzâları içki içmeyeceklerine dair bir belge imzalıyorlardı (O.M.M.C.N., 1326: 10). Madde on dörde göre, Cemiyet âzâlarına Hilal-i Ahdar'inkine benzer, yeşil ay biçiminde bir alamet-i farika verilecekti ve bu alamet-i farikanın masrafını âzâ karşılayacaktı (O.M.M.C.N., 1326: 10). Son madde olan on beşinci madde ise Cemiyet'e dışarıdan yapılacak maddi yardımların ve hediyelerin kabul olunacağına dairdi (O.M.M.C.N., 1326: 10). Nizamname metninin en son kısmı, Cemiyet'in idare heyetini sıralıyordu. Cemiyet başkanı, İstanbul Reji Müdürü Mustafa Bahaeddin Bey'di (O.M.M.C.N., 1326: 12-15).³¹

Men'-i Müskirât Kanunu'na gelince, bu kânun Türkiye'de içki kullanımını yasaklamak adına birinci Millet Meclisi tarafından yürürlüğe konulan ve Meclis'te hararetli tartışmaların vuku bulmasına yol açan bir hukukî metindir. Her nedense, bu Kânun araştırmacılar tarafından göz ardı edilmiş; üzerinde çalışılmamıştır. İstisnâi tek bir çalışma Men'-i Müskirât Kânunu'nu incelemek amacını gütmüştür. Öte yandan, *Birinci Meclisin İçki Yasağı Men-i Müskirat Kanunu* adıyla yayınlanan bu eserde, yazar Onur Karahanoğulları bu istisnâi çalışmanın amacını açıklarken, bir hukukçu olması vasfıyla bizim yukarıda yapmaya çalıştığımız gibi alkollü içeceklerin tarihine yönelik kuramsal ve tarihsel bir çerçeve çizmiyor, konuyu ve Kânun'la ilgili tartışmaları salt hukuk bilimleri bağlamında ele aldığını vurguluyordu.³²

Dönem Amerika'sının 1919 yılında alkollü içeceklere getirdiği kısıtlamanın Men'-i Müskirât Kanunu'nun Meclis'te önerilmesinde ve kabulünde muhtemel bir etkisi olmalıdır. Zira daha önce Osmanlı padişahlarının alkollü içeceklere, bilhassa da şaraba yönelik birtakım kısıtlamalar getirdiği göz önünde bulundurulduğunda, bu yasaklama geleneğinin eski dönem Türkiye'sine dayandığı söylenebilir de; Kurtuluş Savaşı'nın en yoğun biçimde devam ettiği bir dönemde Millet Meclisi'nde bu konunun tartışılıyor olması dikkat çekicidir. Kânun, 28 Nisan

³¹Osmanlı Men'-i Müskirât Cemiyeti'nin İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilişki içinde olduğu kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla bu konu ayrıca bir incelemeye muhtaçtır. Biz burada makalenin yürüncesinden fazlaca sapmamak adına bu konuya girmedik.

³²Karahanoğulları bunu kendi ifadesiyle şu şekilde belirtiyordu: "Bu çalışma, 28 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey tarafından içkiyi yasaklayan bir kanun teklifi verilmesiyle başlayan ve altı yıl sonra 22 Mart 1926 tarihinde 790 sayılı Kanunun kabulü ile sona eren Men-i Müskirat Kanunu'nun tarihini ele alıyor. İçki yasağının tarihini anlatmaktan çok bir kanunun tarihini anlatıyor". Karahanoğullarının çalışması için bkz. Onur Karahanoğulları, *Birinci Meclisin İçki Yasağı (Men-i Müskirat Kanunu)*. Ankara, 2007, ss. 5. Erişim adresi ve tarihi: <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karahan/makaleler/menimuskirat.pdf> - 10.11.2012. Bununla birlikte, bu çalışma esnasında sayın hocamız Doç. Dr. Onur Karahanoğulları'nın bu yetkin eserinden de oldukça istifade ettiğimizi belirtmeli, bize yön gösterdiği için kendisine teşekkür etmeliyiz.

1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Trabzon me'busu olan Ali Şükrü Bey³³ tarafından bir kanun teklifi halinde Meclis'e sunulmuş, uzun ve hararetle tartışmalardan sonra ancak 22 Mart 1926 tarihli ve 790 sayılı kanunla kabul edilmiştir (Karahanoğulları, 2007: 5).³⁴

Ali Şükrü Bey, Birinci Meclis'in en hararetle muhaliflerinden biri olması hasebiyle, yaptığı bu teklifle hem muhalif kanadın hem de İslâmî tarafı güçlü muhafazakâr mebusların desteğini arkasına almış oluyordu. Ali Şükrü Bey'in kanun teklifini müteakip, Meclis'in 15.07.1336 tarihli otuz beşinci içtımında, Çorum Mebusu Hâşim ve Bolu Mebusu Nuri Beyler de içkinin yasaklanması yönünde birer kanun teklifi sundular. Çorum Mebusu Haşim Bey'in teklifi, gayrimüslimlerin içki yasağından muaf tutulmaları yönündeydi. Haşim Bey, özellikle Hristiyan'ların dînî ritüellerinin temel maddelerinden birisi olan şarabın yasaklanmasını uygun görmemiş olsa gerektir. Ayrıca Haşim Bey, temettü vergisiyle mükellef olan meyhane işletmecilerinin ve içki üreticilerinin de bu kânun yüzünden iflasa gideceklerini, bunun da ülkenin mali durumu bakımından oldukça zarar yaratacağından ötürü yine bu kesimin de kânun hükümlerinden muaf tutulmalarını öneriyordu (Zabıt Ceridesi, 1336: 334-336).

Bolu Mebusu Nuri Bey ise meclise sunduğu tasarıda, içkinin İslâm'ın gelmesiyle yüzyıllardır yasaklandığını; ancak son zamanlarda ihmalkârlığın artması sebebiyle kadınlara varana dek herkesin içkiye düşkün bir hale geldiğini vurguluyordu. Ona göre, gizli veya açık alkollü içeceklerden üreten, tüketen ya da ithal edenler, suçlarının sabit olması durumunda yirmi beş liradan yüz liraya kadar nakit cezasıyla ya da bir haftadan bir aya kadar hapisle cezalandırılmalıydı. Ayrıca, bu suçu daha önceden işleyen ancak suçunu yenileyenler, yani daha önce alkollü içecek üreten, tüketen ya da ithal edenler, aynı suçu yeniden işlemeleri durumunda iki katı ceza alacaklardı. Şayet suçu bir devlet memuru işlemişse, memurluktan azledilecekti (Zabıt Ceridesi, 1336: 336).

Sonuç

İnsanlık tarihinin oldukça uzak bir döneminde ve bedbaht bir anında, insanda coşku uyandıran fermentasyon ürünü alkollü içecekler keşfedildi. Aynı zamanda ya da kısa bir süre sonra, içiciler afiyet ve mutlulukla ancak oldukça ağır ücretler karşılığında bu kısa ömürlü zevklerini satın almaya ve toplum onların bu kısa mutluluğundan zarar görmeye başladı. Sonuç olarak, yine çok uzak bir tarihte, yaklaşık elli asır boyunca, alkol kullananlara ve kullanmaya teşebbüs edenlere, alkol tüketimini azaltmak ya da tamamen yok etmek için çeşitli cezalar verildi (Reid, 1901: 1-2). Çoğu İslâm imparatorluklarında da, her ne kadar İslâmî açıdan haram kılınmış olsa dahi içki tüketiliyordu. Bizde de, birçok Osmanlı padişahı alkollü içecekleri, bilhassa şarap ve rakıyı dönem dönem yasak etmişler; ama bu yasaklar çoğu zaman gizlice delinmiştir. Nitekim insan, doğası gereği önce yasak koyup sonra da çoğu zaman kendi koymuş olduğu yasakları çiğnemeye eğilimlidir. Osmanlı Devleti için düşünüldüğünde, yöneticiler de çoğu zaman koydukları bu yasağı çiğnemiş ya da kısa süreli tutmuşlardır. Devletin bu tavrının temel saiki, hazinenin alkollü içeceklerden alınan gümrük resimlerinden ve bu içeceklerin üzerine konulan ek vergilerden mahrum kalacak olması gibi görünmektedir.

Öte yandan, Osmanlı toplumunda gerçek anlamıyla alkollü içeceklere düşman olan bir kesimin de her dönemde mevcut olduğu aşikârdır. İçki düşmanı olan bu kesim, genellikle

³³Ali Şükrü Bey, 27 Mart 1923 tarihinde, Atatürk'ün muhafızı olan Topal Osman Ağa tarafından öldürülmüştür. Daha sonra Atatürk, muhafız taburu kumandanı İsmail Hakkı Tekçe'ye Topal Osman'ı yakalama görevini vermişse de Tekçe kuvvetleriyle Topal Osman ve adamları arasında çıkan çatışma sonucu Topal Osman öldürülmüştür. Bu konuda daha detaylı bir araştırma için bkz. Emel Oruç Olgun (2009). *Ali Şükrü Bey Olayı* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir: Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.

³⁴Ali Şükrü Bey'in, Meclis'e sunduğu kanun teklifine ilişkin görüşü şöyleydi: "Dinî mübinimizce, tahrir edilmiş olan işretin halkımız arasında taammümü istimalinden tevellüd eden fenalıklar, felâketler, tad adedilemeyecek derecede çok mühlik ve muhriptir. Salık buldukları din, men etmediği halde milletini bu beliyeye-i uzmadan bir kanunu mahsus kurtarmış olan Cemahir-i Müttehede-i Amerika Hükümeti, cidden takdire ve nümune-i imtisal olmaya lâyıktır. Cehalet-i annikası hasebiyle içki hususunda hâd ve hudut bilmeyen, binaenaleyh, her dem hanümansuz felâketlere dıçar olan memleketimiz halkını bu müthiş belâdan kurtarmak için âtidedeki mevaddın kanun şeklinde kabulünü teklif eylerim." . Bkz. *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi* (1336). Devre: 1, Cilt: 1, İçtima senesi: 1, altıncı içtima, s. 114.

oldukça muhafazakâr değerlere sahip dindar kesim olmuştur. Bu durum İslâmî emirler göz önünde bulundurulduğunda vafsunu kendiliğinden ortaya koyar. Zira daha önce de belirttiğimiz üzere, İslâm alkol içeren ve bu sebeple insanda esrime hali uyandıran her türlü içeceği topyekûn ve kati bir biçimde yasaklamıştır. Bu sebeple, İslâm ülkelerinde alkollü içeceklerin tüketimi çok zaman gizliden gizliye gerçekleşmiştir. Osmanlı toplumu bakımından düşünüldüğünde, bunda yetkililerin vereceği cezalar kadar toplumsal baskı unsurlarının da büyük rol oynadıkları görülür.

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra ilk Meclis de çalışmalarına son hızla başlamıştır. İlk meclis, Osmanlı Devleti'nin üzerine ama onun mirasına dayanarak yepyeni bir devlet modeli öngörmüştür. Bu yeni ve çağdaşlaşmacı modele erişmek için de pek çok yeni kanunu yürürlüğe koymuştur. Bu kanunlar, devlet organlarının işleyişinden toplumsal ihtiyaç ve sorunların giderilmesine dek geniş bir yelpazeyi içermekteydi. Ancak bu arada, dönemin liberal devlet anlayışına pek uymayan kânunların da yürürlüğe konulduğunu görmekteyiz. Sanırsanız ki bu kânunlardan birisi de, ülke genelinde alkollü içeceklerin üretim, tüketim ve ithalatını yasaklayan Men'-i Müskirât Kanunu idi. Bedensel, psikolojik ve toplumsal zararları bir kenara bırakılacak olursa, gerçekten de bir yandan modern bir ülke olmaya gayret eden yeni ve liberal bir devlet imajı çizilirken, diğer yandan da toplu yasakların getirilmesi, kolektif manada özgürlükçü anlayışa pek uygun düşmemiş görünür. Çünkü devlet, kapsayıcı olmakla birlikte sadece belirli bir kesimin değil tüm toplumsal kesimlerin haklarını ve isteklerini göz önünde bulundurmalıdır. Diğer taraftan, alkolün insan ve toplum üzerindeki oldukça ağır ve tahrip edici nitelikleri ve o dönemdeki Türk toplumun geleneksel düşünce yapısı göz önünde bulundurulduğunda Men'-i Müskirât Kânunu'nun çıkarılışı pek de şaşırtıcı olmasa gerek.

Men'-i Müskirât Kânunu'nun çıkarılmasına ilişkin bir diğer husus ise, o dönemde Amerikan hükümetince aynı doğrultuda bir yasanın çıkarılmış ve şiddetle uygulanmış olmasıyla ilgilidir. 1920-1933 yılları arasında uygulanan yasak, *Eighteenth Amendment to the Constitution* (On Sekizinci Anayasa Değişikliği) ile öngörülmüştü. Amerika'nın Men'-i Müskirât Kanunu olan bu uygulama, birçok müşkülata rağmen şiddetle tatbik olunmuştu. Örneğin Philadelphia'da alkollü içecekler satan birçok müessesenin satışı durdurulduğu gibi, New York'ta da ispirto karaborsacılığı yapan 3500 civarındaki ticarethanenin kapatılması için Amerikan polisi oldukça uğraşmıştı (Mahfel, 1342: 167). Muhafazakâr ve liberal Amerika kamuoyunun, bu kânuna ilişkin düşüncelerini aktarmak, bizi çalışma alanımızı fazlasıyla genişletmeye iteceğinden burada bu konuya değinmeyeceğiz. Ancak Kânun'un teklifinde Amerika'daki alkol yasağı getiren yasanın etkisi olmuş olmalıdır.

Men'-i Müskirât Kânunu'nun Türkiye'deki yankıları her ne kadar çeşitli olsa da bu kânundan en çok memnun olan kesim, elbette muhafazakâr, dindar kesimle Hilal-i Ahdar yani Yeşilay ve Hilal-i Ahmer yani Kızılay Cemiyetleri üyeleri idi. Nitekim Sırat-ı Mustakîm'in 23. cildinde 584 numaraya yayımlanan yazının başlığının *Mukaddes Kânun Men'-i Müskirât Kânunu* olarak belirlenmesi de bu görüşü doğrular niteliktedir. Yazıda, Men'-i Müskirât Kânunu'nun yürürlüğe konulmasını müteakip, devletin on beş milyon lira zarara uğradığı ve Yunanlılardan getirilecek şişelenmiş alkolden alınacak olan gümrük resmi ve benzeri vergilerin devleti ihya edemeyeceği; bilakis aşağılayıcı bir durumu doğuracağı belirtilmekteydi. İçki alışverişinin destekçilerine yönelik bir de eleştiri yapılıyordu (Sırat-ı Mustakîm, 1340: 190).

Kânun'la ilgili diğer bir iddia da, Kânun'un, muhafazakâr kesimin Milli Mücadeleye aktif destek ve katılımlarının sağlanması için yürürlüğe konulduğu yönündedir. Bu noktada, biz bu görüşe katılmadığımızı belirtmeliyiz. Zira Kânun'u destekleyen dindar aydın kesimin büyük bir çoğunluğu hâlihazırda Milli Mücadele yanlısıydı. Bu aydınların başında şüphesiz Mehmed Akif gelmekteydi. Vatansever şairin, her ne kadar muhafazakâr görüşlere sahip olsa da ülkesi söz konusu olduğunda hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış bir kimse olduğu açıktır. Bu konudaki örnekler çoğaltılabilir. Öte yandan, Birinci Meclis'teki muhalif grubun desteğini alarak parlamento tabanlı bir Milli Mücadele yürütmek ve ülke çapında birlik mesajı veren bir kamuoyu oluşturmak isteğinin gözetilmesi de mümkün görünmektedir. Savaşın en yoğun yaşandığı yıllar Türkiye'si için bu gayet doğal karşılanabilecek bir girişimdir.

Sonuç olarak, Men'-i Müskirât Kânunu tüm tartışmalara ve itirazlara rağmen 14 Eylül 1920 tarihinde yürürlüğe konulmuş, Cumhuriyet'in ilanından sonra 9 Nisan 1924 tarihinde çıkarılan ve alkollü içkilerden alınan resmin dört katına çıkarılmasını öngören 417 sayılı yasa, içki yasağını zımnen yürürlükten kaldırmış; 1 Haziran 1926 tarihinde yürürlüğe giren, 22 Mart 1926 tarihli ve 790 sayılı yasanın 30. maddesiyle de 22 sayılı yasa tümüyle ortadan kaldırılmıştır (Zat, 2002: 73). Tarihin her döneminde ister İslâm ister başka dine mensup olsun hemen tüm toplumlarda alkollü içecekler kullanılmıştır ve buna ilişkin yasaklar da her zaman göz ardı edilmiştir. Bu bağlamda, Men'-i Müskirât Kânunu da aynı akıbete uğramış; yalnızca kısa sayılabilecek bir zaman dilimi boyunca yürürlükte kalabilmiştir. Başta Hıristiyan olmak üzere pek çok farklı etnik ve dinsel grubu bünyesinde barındıran Türk toplumu bakımından ve bu grupların dînî ritüelleri bağlamında düşünüldüğünde bu durum doğal karşılanmalıdır. Ayrıca Müslüman kesimin önemli bir kısmının da alkollü içecekleri tüketmekte ısrar etmesi, Kânun'u âkim bırakan bir diğer unsur olmuştur.

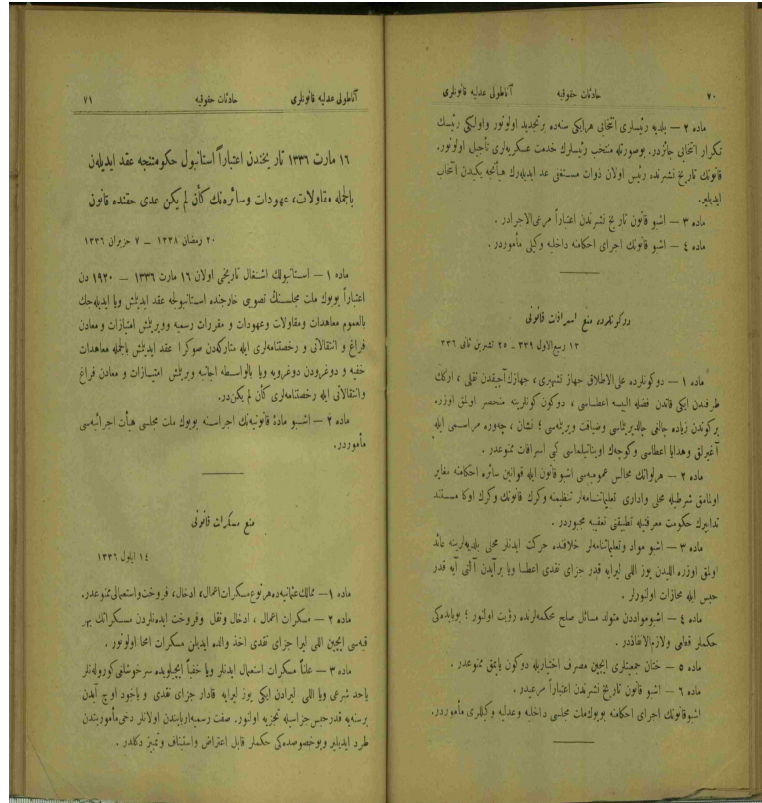
KAYNAKÇA

- "Amerika'da Men'-i Müskirât" *Mahfel*, cilt: 4, sayı: 45. İstanbul: Tahir El-Mevlevi Matbaası, Recep 1342, s. 167.
- "Ayyaşlık Cerâim ve İçki Düşmanlığı", *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmuası*, sene: 5, sayı: 52, İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık, 15 Kânunuevvel 1341, s. 257-260.
- "İctimâi Hıfzı's-Sihha Dael-Keul (Alkolizm)" *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmuası*, sene: 4, sayı: 38, İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık, 15 Teşrinievvel 1924, s. 49-56.
- "Men'-i Müskirât Kânunu", *Hadisât-ı Hukukiyye ve Tarihiyye* (2. Tertip), cilt: 1, sayı: 5. İstanbul: Abdurrahman Adil, İkdâm Matbaası, 1339 (1923), s. 71-72.
- "Mukaddes Kanun (Men'-i Müskirât Kânunu)" *Sırat-ı Mustakîm*, cilt: 23, sayı: 584. İstanbul: Ebu'l-Ala Zeynülabidin, H.Eşref Edib, Mehmed Akif, 17 Kânunsânî 1340, s. 190.
- ÂLÎ, Gelibolulu Mustafa (1978). *Görgü ve Toplum Kuralları Üzerinde Ziyafet Sofraları (Mevâidü'n-Nefâis Fi Kavâidi'l Mecâlis)* (Haz: Orhan Şaik Gökyay). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser-Kervan Kitapçılık Basın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- ALTINAY, Ahmet Refik (2011). *Eski İstanbul (1553-1839)*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- ALTINAY, Ahmet Refik (2000). *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı* (haz: Abdullah Uysal). Ankara: Öncü Basımevi.
- ANDERSON, James M. (2011). *Daily Life During The Reformation*. USA: Greenwood Press.
- ATABEK, Erdal (1983). *Alkol ve İnsan* (2. Baskı). İstanbul: Kelebek Yayınları.
- ÂTİF, İskilipli Mehmed (1340). *Din-i İslâm'da Men'-i Müskirât*. İstanbul: Matbaa-i Âmire (Atif Efendi Kütüphanesi Neşriyatı: 2).
- B.O.A., HAT, Dosya no: 1409, Gömlek no: 57188, Tarih: 29 Z 1206.
- B.O.A., HAT, Dosya no: 210, Gömlek no: 11349, Tarih: 29 Z 1205.
- B.O.A., İ.DH., Dosya no: 1127, Gömlek no: 88085, Tarih: 26.B.1306.
- B.O.A., İ.DH., Dosya no: 469, Gömlek no: 31450, Tarih: 9 Nisan 1277.
- B.O.A., İ.HR., Dosya no: 245, Gömlek no: 14560, Tarih: 11 Cemaziyelahir 1287.
- BAKTİR, Mustafa (2000). "İçki (İslâm'da)" *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 21, s. 455-464.
- BEDRÎ, Mâlik (1996). *Hikmetü'l-İslâm fî Tahrimi'l-Hamr Dirâse-i Nefsiyye İctimâiyye*. Virginia: el-Ma'hedü'l-Âlemi li'l-Fikri'l-İslâmî.
- BEHNEŞİ, Ahmed Fethi (1989). *el-Hamr ve'l-Muhadderât fî'l-İslâm*. Kâhire: Müessesetü'l-Halici'l-Arabî.
- BEMONT, Charles ve MONOD G. (1902). *Medieval Europe From 395 to 1270* (çev: Mary Sloan). New York: Henry Holt and Co.
- BOZKURT, Nebi (2000). "İçki" *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 21, s. 455-464.
- BRAUDEL, Fernand (1985). *Civilization and Capitalism 15th - 18th Century The Structures of Everyday Life The Limits of The Possible* (vol: 1). London: William Collins&Sons CO. Ltd.
- BUHÂRÎ, İmam (1996). *Summarized Sahîh Al-Bukhârî* (çev: Muhammad Muhsin Khan). Kingdom of Saudi Arabia: Darussalam Publishers.
- CARULLAH, Carullah Bigi Musa b. Fatıma Tatarî Türkistanî Kazanî Musa (1927). *Şeriât-ı İslâmiyye Nazarında Müskirât Mes'eleleri*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- CELALEDDİN, Süleyman (1305). *Sâkinâme*. İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası.
- CHAFETZ, Morris E. ve DEMONE, Harold W. (1962). *Alcoholism and Society*. New York: Oxford University Press.
- CRONE, Patricia (2004). *Meccan Trade and the Rise of Islam*. USA: Gorgias Press.
- ÇAVUŞOĞLU, Semiramis (2001). "Kadıızâdeliler" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 24, s. 100-102.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1998). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni Harflerle)* (15. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- DÜZDAĞ, M. Ertuğrul (1983). *Şeyhülislâm Ebussuud Efendi Fetoaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı* (ikinci baskı). İstanbul: Enderun Kitabevi, 1983.
- EBÜ'D-DÜNYA, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd (1992). *Zemmü'l-Müskir Zemmü'l-Bagy*. Kâhire: Mektebetü'l-Kur'an.

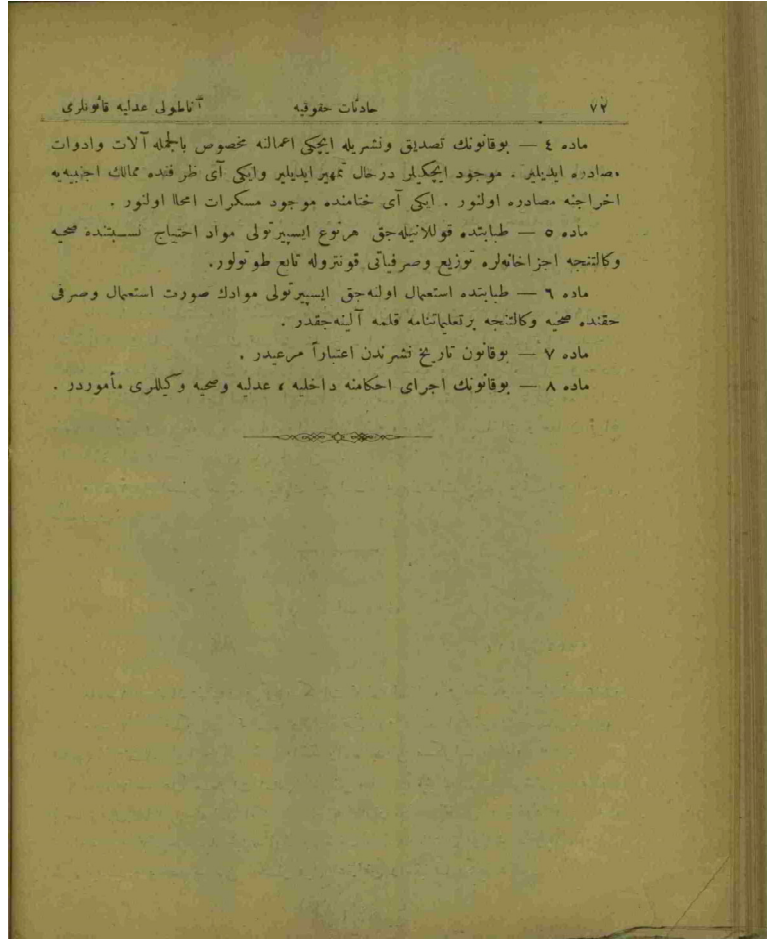
- EDDY, Richard (1887). *Alcohol in History An Account of Intemperance in All Ages*. New York: The National Temperance Society and Publication House.
- EMİROĞLU, Kudret (2012). *Gündelik Hayatımızın Tarihi*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- FAROQHİ, Suraiya (2011). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağ'dan Yirminci Yüzyıla* (çev: Elif Kılıç). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- FEYYUMMÎ, Şehhat Hasib (1994). *Mencehü'l-Kur'ân fi Tehzibü'l-Garizeti'l-Cinsiyeye ve Tahrimü'l-Hamr ve'l-Mukaddirât*. Beyrut: Dârü'l-Hayr.
- FORSTER, Charles Thorntorn Forster ve DANİELL, F. H. Blackburne (1881). *The Life and Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq Seigneur of Bousbecque Knight Imperial Ambassador* (vol 1). London: C. Kegan Paul&Co.
- GARLAND, Robert (2009). *The Ancient Greeks*. London: The Greenwood Press.
- GRINDROD, Ralph Barnes (1840). *Bacchus An Essay on The Nature Causes Effects and Cure of Intemperance*. New York: J.& H. G. Langley.
- GUERBER, H. A. (1893). *Myths of Greece and Rome*. USA: American Book Company.
- HABESCI, Elias (1784). *The Present State of The Ottoman Empire Containing A More Accurate and Interesting Account of The Religion Government Military Establishment Manners Customs and Amusements of The Turks*. London: R. Baldwin için özel basım.
- HAKKI, Milaşlı İsmail (1333). *İçki Beliyyesi ve Kurtulmanın Çareleri*. Dersaadet: Hilal Matbaası.
- HAMMER, J. De (1837). *Histoire de L'Empire Ottoman Depuis Son Origine Jusqu'a Nos Jours Tome Neuvième Depuis L'Avènement de Mourad IV Jusqu'a Sa Mort 1623-1640* (çev: J.-J Hellert). Paris: Bellizard Barthès, Dufour & Lowell.
- HANIM, Melek (Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın Eşi) (1872). *Thirty Years in The Harem*. London: Chapman and Hall Press.
- HAZIM, Şükrü (1927). "Alkol/İstanbul Erkek Muallim Mektebinde Doktor Şükrü Hazım Bey Tarafından Verilen Konferanstan" *Muallimler Mecmuası*, sene: 5, cilt: 5, sayı: 47, İstanbul: İstanbul Muallimler Birliği Matbaası, s. 2025-2031.
- HEREDOTOS (1973). *Heredit Tarihi* (çev: Müntekim Ökmen). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HOBSON, Richmond Pearson (1919). *Alcohol and the Human Race*. New York&Chicago: Fleming, H. Rewell C.O.
- KARAHANOĞULLARI, Onur (2007). *Birinci Meclisin İçki Yasağı (Men-i Müskirat Kanunu)*. Ankara. Erişim adresi ve tarihi: <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karahan/makaleler/menimuskirat.pdf> - 10.11.2012.
- KIA, Mehrdad (2011). *Daily Life in the Ottoman Empire*. USA: The Greenwood Press.
- KOÇU, Reşat Ekrem (1958). *Tarihimizde Garip Vakalar*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- KOREN, John (1916). *Alcohol and Society*. New York: Henry Holt and CO.
- LANE, Edward William (1883). *Arabian Society in The Middle Ages Studies From The Thousand and One Nights*. London: Chatto and Windus Piccadilly.
- LUKE, Münir Ahmed (1994). *Ahkâmu Şurbi'l-Hamr fi's-Şeriâti'l-İslâmiyye*. Dârü'l-Beyzâ: Dârü'l-Âfâkî'l-Cedide.
- MARTİN, Lynn (2001). *Alcohol Sex and Gender in Late Medieval and Early Modern Europe*. New York: Palgrave Publishers.
- MİKHAIL, Alan (2007). "The Heart's Desire: Gender, Urban Space and The Ottoman Coffee House" *Ottoman Tulips Ottoman Coffee Leisure and Lifestyle in the Eighteenth Century* (ed: Dana Sajdi). New York: Tauris Academic Studies, s. 133-170.
- MONTAGU, Mary Wortley (1914). *Letters From The Right Honourable Lady Mary Wortley Montagu 1709 to 1762*. London: J.M.Dent&Sons Ltd.ve New York: E. P. Dutton&Co.
- MORRIS, Lawrance (ed) (2009). *Daily Life Through World History in Primary Documents Volume 2 The Middle Ages and Renaissance*. London: Greenwood Press.
- Osmanlı Men-i Müskirat Cem'iyyeti Nizamnâmesi* (1326). İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsi.
- Osmanlı Men-i Müskirat Cemiyeti (1326). "Meyhaneler Felâket Yatağıdır" *Sırat-ı Mustakîm*, cilt: 4, sayı: 103. İstanbul: Ebu'l-Ala Zeynülabidin, H. Eşref Edib ve Mehmed Akif, s. 423-424.
- ÖNCÜ, Fatih, ÖGEL, Kültegin ve ÇAKMAK, Duran (2001). "Alkol Kültürü - 1: Tarihsel Süreç ve Meyhane Kültürü" *Bağımlılık Dergisi*, Cilt: 2, sayı: 3, s. 133-138.
- ÖZYAZICI, Alparslan (2005). *Alkollü İçkiler, Sigara ve Diğerleri* (7. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1971). "Şarabdâr" *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (cilt: III). İstanbul: Milli eğitim Basımevi.
- PARLEY, Peter (1839). *Tales About The Mythology of Greece and Rome*. London: C. Whittingham.
- PICART, Bernard (1834). *Religious Ceremonies and Customs of The Forms of Worship*. Hartford: Hutchison and Dwier.
- POTTER, Henry C. (1905). *The Drink Problem in Modern Life*. New York: Thomas Y. Crowell&CO. Publishers.
- QUENNELL, Marjorie ve QUENNELL, Charles Henry Bourne (1918). *A History of Everyday Things in England, 1066-1499*. London: B. T. Batsford.
- REID, G. Archdall (1901). *Alcoholism A Study in Heredity*. London: T. Fisher Unwin.
- SAGGS, H. W. F. (1965). *Everyday Life in Babylonia and Assyria*. Assyrian International News Agency.
- SAMUELSON, James (1880). *The History of Drink A Review Social, Scientific, and Political*. London: Trübner&CO.
- SEZER, Sennur ve ÖZYALÇINER, Adnan (2005). *Bir Zamanların İstanbullu Eski İstanbul Yaşayışı ve Folkloru*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- SİDDİQI, Muhammad Iqbâl (1981). *Why Islâm Forbids Intoxicants and Gambling*. Lahor: Kazi Publications.
- SÜLKER, Kemal (1985). *Osmanlıdan Günümüze İçki ve Toplum*. İstanbul: Süreç Yayıncılık.
- TÂVİLE, Abdülvehhâb Abdüsselâm (1985). *Fikhü'l-Eşribe ve Hadduhâ eo Hükümü'l-İslâm fi'l Müskirat ve'l-Muhaddirât ve't-Tedhîn ve Turuku Muâciletuhâ*. Beyrut: Dârü's-Selâm.
- THEVENOT, Jean (1978). *1655- 1656'da Türkiye* (çev: Nuray Yıldız). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser-Kervan Kitapçılık Basın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- THORNDIKE, Lynn (1917). *The History of Medieval Europe*. USA: The Riverside Press.
- WILLIAMS, Henry Smith (1909). *Alcohol How It Affects The Individual, The Community, and The Race*. New York: The Century CO.

- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi (2009). *Kur'an-ı Kerim ve Satır Arası Kelime Meali*. Konya: Kervan Yayın-Dağıtım.
- ZEYDAN, Corci (1966). *İslâm Medeniyeti Tarihi* (cilt: 5). İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- T.B.M.M. *Zabıt Cerîdesi* (1336). Devre: 1, Cilt: 1, İçtima senesi: 1, altıncı içtima.
- T.B.M.M. *Zabıt Cerîdesi* (1336). Devre: 1, Cilt: 2, İçtima senesi: 1, otuz beşinci içtima.
- The Holy Bible Containing The Old and New Testaments* (1832). Philadelphia: Hogan&Thompson.
- HALİD, Vanizâde (1309). *Müskirât*. İstanbul: Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı.
- ZAT, Vefa (2010). *Âdâbıyla Rakı ve Çilingir Sofrası* (7. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- ZAT, Vefa (2002). *Eski İstanbul Barları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- SULLIVAN, W. C. (1906). *Alcoholism A Chapter in Social Pathology*. London: James Nisbet&C.O..
- FOBES, Walter K. (1895). *The Alcohol, Tobacco, and Opium Habits Their Effects On Body and Mind and the Means of Cure With Temperance Songs and Hymns*.
- DURANT, Will (2004). *İslâm Medeniyeti* (çev: Orhan Bahaeddin). Ankara: Elips Kitap.
- Y.Y. (1326). "Osmanlı Men'-i Müskirât Cem'iyeti" *Sırat-ı Mustakîm*, Cilt: 4, Sayı: 103. İstanbul: Ebu'l-Ala Zeynülabidin, H. Eşref Edib ve Mehmet Akif, s. 438.

Ek 1: Men'-i Müskirât Kânunu³⁵

³⁵Men'-i Müskirât Kânunu (1339). *Hadisât-ı Hukukiyeye ve Tarihiyye* (2. Tertip), Cilt: 1, Sayı: 5. İstanbul, Abdurrahman Adil, İkdâm Matbaası, s. 71-72.

Madde 1 - Memâlik-i Osmaniyye'de her nev'i müskirâtın imâl, idhâl, fûrûht ve istimâli suret-i katiyyede memnûdur.

Madde 2 - Müskirât imâl, idhâl ve nakl ve fûrûht idenlerden müskirâtın beher kıyyesi çin elli lira cezâ-yi nakdî ahz ve elde idilen müskirât imhâ olunur.

Madde 3 - Alenen müskirât isti'mâl idenler veya hafiyen içilüb de sarhoşluğu görülenler ya hadd-i şer'î veya elli liradan iki yüz liraya kadar cezâ-yi nakdî veyahud üç aydan bir seneye kadar habs cezâsıyla tecziye olunur. Sıfat-ı resmiye erbâbından olanlar dahi me'muriyetden tard edilir ve bu hususdaki hükümler kâbil-i i'tirâz ve istinâf ve temyiz değildir.

Madde 4 - Bu kanunun tasdik ve neşrile içki i'mâlîne mahsus bi'l-cümle âlât ve edavât müsâdere edilir. Mevcud içkiler derhal temhîr edilir ve iki ay zarfında memâlik-i ecnebiyyeye ihrâcına müsâdere olunur. İki ay hitâmında mevcut müskirât imhâ olunur.

Madde 5 - Tabâbetde kullanılacak her nev'î ispirotolu mevâdd ihtiyâc nisbetinde Sıhhiyye Vekâletince eczanelere tevzî ve sarfiyâtı kontrole tâbî tutulur.

Madde 6 - Tabâbetde isti'mâl olunacak ispirotolu mevâddın üret-i isti'mâlî ve sarfı hakkında Sıhhiyye Vekâletince bir ta'limâtname kaleme alınacaktır.

Madde 7 - Bu kânun tarih-i neşrinden i'tibâren mer'idir.

Madde 8 - Bu kânunun icrâ-yî ahkâmına dâhiliyye, adliyye ve sıhhiyye vekilleri me'mûrdur.

